

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БІОЛОГІЇ, ГЕОГРАФІЇ І ЕКОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ**

**ЯКІСТЬ ЖИТТЯ ЯК ПОКАЗНИК ДОБРОБУТУ УКРАЇНЦІВ:
МІСЦЕ ХЕРСОНЩИНИ У РЕЙТИНГУ РЕГІОНІВ КРАЇНИ
ТА ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ РІВНЯ ЖИТТЯ
НАСЕЛЕННЯ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконала: студентка 4 курсу, 414 групи
Спеціальності: 014.07 Середня освіта (Географія)
Освітньо-професійної програми
Середня освіта (Географія)
Кувшинова Анжеліка Петрівна
Керівник: к. соц. н., доц. Гоманюк М. А.
Рецензент: к.геогр.н.,доц. Давидов О.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ДОБРОБУТУ УКРАЇНЦІВ	5
1.1. Суть та значення поняття «якість життя населення»	5
1.2. Поняття та категорії, які використовуються для оцінки якості життя населення	8
1.3. Зарубіжні оцінки й міжнародні підходи до визначення якості життя населення	20
РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	28
2.1. Загальна оцінка якості життя населення України як характеристики добробуту українців	28
2.2 Регіональна диференціація якості життя населення: методи розрахунку та виявлені закономірності	32
2.3. Показник добробуту населення в Херсонській області та його місце у рейтингу регіонів України	38
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНЩИНИ ТА УКРАЇНИ	41
3.1. Зарубіжний досвід покращення якості життя населення	41
3.2. Можливі підходи покращення якості життя населення Херсонщини та способи їх втілення у життя.....	44
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	55
ДОДАТОК А.....	59

ВСТУП

Активне сприяння підвищенню рівня життя населення, зростанню народного добробуту – першочергове завдання, що постає перед кожною державою, політика якої спрямована на реалізацію засад розвитку соціально орієнтованої ринкової економіки. Для вирішення цього завдання країна має володіти відповідним інструментарієм. Визначаючи актуальний рівень життя населення країни, аналізуючи основні складові його структури, якісні характеристики та визначені кількісні параметри, важливо враховувати низку наявних особливостей і закономірностей, що внутрішньо притаманні процесу зростання як народного добробуту в загальному, так і життєвого рівня окремо взятої людини або сім'ї зокрема.

Сутність категорії «якість життя» об'єднує широкий спектр соціально-економічних відносин, які визначають особливості стану життя та умов життєдіяльності людини, сім'ї, суспільних асоціацій (соціальних страт й класів), а також населення країни в цілому.

Специфіка категорії «якість життя» полягає в тому, що її показник є комплексним, завжди суб'єктивним і доволі абстрактним. Якість життя не може бути відображена одним, визначеним наперед, показником. Для аналізування якості життя до уваги береться широкий спектр характеристик, кожна із яких стосується лише певного елемента або прояву відносин, які виникають в процесі функціонування цілісного і багатогранного суспільного організму.

Розробкою методології вивчення рівня життя займалась низка радянських та вітчизняних вчених: Абалкін Л.І., Бобков В.Н., Капустін Є.І., Майер В.Ф., Можина Н.О., Рабкіна М.Є., Райцин В.Я., Римашевська Н.М., Сигов І.І., Жеребін В.С. та інші. Велику увагу вирішенню теоретичних та практичних аспектів життєвого рівня населення в перехідний період в Україні приділяли: Базиліук О.В., Богіні Д.П., Бондар І.К., Гейць В.М., Голеусова Г.З., Даниленко О.І., Долишній А.В., Кваснюк Б.Є. та інші. Іншими важливими

аспектами на сьогодні залишається аналіз розвитку наукових поглядів та уявлень представників різних теоретичних шкіл, що досліджували питання добробуту, рівня, якості й вартості життя різних суспільних верств, а також населення країни в цілому; та оцінка наукової об'єктивності поглядів теоретиків щодо розуміння ними змісту соціально-економічної справедливості, й можливості її реалізації під час розподілу та забезпечення споживання життєво необхідного обсягу благ різними верствами, класами та stratami населення.

Актуальність дослідження. Світові тенденції встановлення концепції сталого та збалансованого розвитку вимагають від нинішнього суспільства як перегляду ціннісних орієнтацій, так і розгляду власного життя з точки зору його якості. Беручи до уваги досить значну амплітуду економічних та соціальних показників навіть сусідніх країн, вивчення якісних характеристик життя населення дасть змогу сформулювати ефективну, дієву та збалансовану модель суспільного добробуту для кожної держави чи окремого регіону. Відповідно до такої моделі стане можливою розробка міждержавних проєктів щодо боротьби з бідністю, економічною кризою й суспільними негараздами.

Враховуючи певну долю географічного детермінізму, слід говорити про географічну (просторову) зумовленість переважно всіх соціально-економічних показників. Країни та регіони різняться природно-ресурсним, економічним, трудовим та соціальним потенціалами. Таким чином реалізація цього потенціалу визначає забезпечення якісного життя населення, що в свою чергу є повторним рушієм прогресу.

Отже, виявлення чинників формування якості життя населення та її територіальних відмінностей дозволить вдало здійснювати державну регіональну політику. У нашому дослідженні, за операційно-територіальні одиниці взято регіони України. Такий вибір є досить актуальним з огляду на реформи адміністративно-територіального устрою країни, а також виокремлення й структурування об'єднаних територіальних громад (ОТГ), як нової початкової ступені державного регулювання й управління. Врахування

територіальних відмінностей якості життя населення дасть змогу більш ефективно та збалансовано об'єднувати громади, долучаючи до них території з різним рівнем суспільного розвитку, проте високим потенціалом при співпраці.

Мета цієї роботи полягає у дослідженні категорій якості життя населення, у територіальному аспекті їх формування, на прикладі регіонів України.

Для реалізації поставленої мети нами було визначено наступні **завдання**.

1) опис теоретичних й методологічних підходів щодо дослідження якості життя населення як індикатора соціально-економічного розвитку й добробуту;

2) розробка методики оцінювання регіонального індексу якості життя, виявлення й оцінки регіональних відмінностей якості життя населення України;

3) характеристика Херсонської області за регіональним показником якості життя в Україні;

4) надання рекомендацій щодо покращення якості життя населення й соціально-економічного розвитку Херсонщини та України.

Об'єкт дослідження: якісні оціночні характеристики якості життя населення.

Предмет дослідження: якість життя населення та особливості її територіальної організації в контексті гуманізації суспільства (на прикладі регіонів України).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ТА ПІДХОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПОКАЗНИКА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ТА ДОБРОБУТУ УКРАЇНЦІВ

1.1. Суть та значення поняття «якість життя населення»

В економічній літературі не існує одностайного підходу до визначення поняття «якість життя населення». У процесі дослідження та вирішення різних соціально-економічних проблем використовуються різні тлумачення цього терміну.

Це пов'язане з тим, що досліджуване поняття є надзвичайно широким та багатограним.

Рівень життя населення представляє собою соціально-економічну категорію, що характеризує можливості суспільства у забезпеченні життя, діяльності й всебічного розвитку. Він виражається низкою суспільних відносин й умов, які характеризують життя, працю, побут й інтелектуально-культурний розвиток населення, свободу індивідів та їх правову захищеність.

Рівень життя населення є однією з найважливіших соціальних категорій, які формуються внаслідок взаємодії усіх суб'єктів економічних відносин. Підвищення рівня життя населення, тобто соціальний прогрес, повинно бути пріоритетним напрямом державної суспільної стратегії, спрямованої в першу чергу на реалізацію підвалин соціально орієнтованої ринкової економіки.

Поняття "рівень життя" вміщує в собі широкий спектр суспільних відносин, які виявляються через багаторівневу систему показників стану й умов життєдіяльності індивіда, домогосподарства, різних соціальних груп, всього населення країни та її регіонів. Досліджуване поняття можна розділити на три взаємозалежні — це умови життя, рівень життя та якість життя (рис. 9.6).

Умови життя, тобто середовище існування, представляє собою сукупність індикаторів, які характеризують розселення, екологічний стан, умови життя та праці, розподіл бюджету часу, присутність закладів охорони здоров'я й освіти, побутового й комунального обслуговування, зв'язок і систему комунікацій, торгівлю, транспорт, культуру обслуговування та інші.

Інший показник якості життя населення — власне ,рівень життя — це ступінь споживання матеріальних й нематеріальних благ та послуг.

Таким чином, якість життя виступає як ступінь відповідності умов й рівня життя визначеним стандартам чи нормативам.

Порівняльний аналіз літературних джерел [15, с. 46] дав змогу узагальнити визначення категорії «якість життя населення»:

1) якість життя – це ступінь відповідності умов й рівня життя науково обґрунтованим нормативам або визначеним стандартам;

2) якість життя – це задоволеність населення життям щодо широкого набору потреб й інтересів;

3) якість життя – це взаємозв'язок конкретних питань від умов праці й побуту людей до загальнолюдських проблем життя.

Водночас серед вітчизняної наукової спільноти не існує однозначного визначення поняття «рівень життя». Найчастіше під рівнем життя мається на увазі забезпеченість населення необхідними матеріальними послугами та благами, досягнутий рівень їх споживання та рівень задоволення розумних (раціональних) потреб.

У більш широкому розумінні категорія «рівень життя населення» включає також умови життя, праці й зайнятості, побуту та дозвілля, здоров'я населення й освіти, природного середовища проживання та інші. В таких випадках найчастіше вживається термін «якість життя» [16].

Отже, поняття «рівень життя» включає широкий спектр суспільних відносин, що виявляються через багатоступеневу систему показників стану й умов життєдіяльності індивіда, домогосподарства, соціальної групи та населення країни, а також її регіонів. Поняття «рівень життя» можна розділити

на три взаємопов'язані категорії, такі як «умови життя», «власне рівень життя» та «якість життя» [21].

Коли мова йде про умови життя або середовище існування, то під цими поняттями розуміють сукупність індикаторів, які характеризують розселення, екологію, умови проживання та праці, розподіл вільного часу, продуктивність роботи мережі закладів охорони здоров'я, становище освітнього ринку та послуг, становище побутового й комунального обслуговування, системи інформатизації, торгівлі, транспорту та зв'язку, культури тощо.

Власне рівень життя визначається рівнем споживання матеріальних та нематеріальних благ й послуг, а якість життя – рівнем відповідності умов й рівня життя визначеним стандартам чи нормативам. Поняття «якість життя» підрозділяється на:

- достаток, тобто рівень життя, що дає змогу використовувати усі блага, які забезпечують різносторонній та всебічний розвиток людини;
- нормальний рівень життя, що забезпечує раціональне споживання згідно з науково обґрунтованими нормами та нормативами, що дає змогу людині відновлювати свій фізичний й інтелектуальний потенціал;
- бідність, тобто життя, протягом якого споживання здійснюється на рівні простого збереження працездатності як нижньої межі відтворення життєвих сил;
- злиденність, що характеризує рівень життя, який забезпечує мінімально припустимий щодо біологічних критеріїв набір благ й послуг, споживання яких уможливлює підтримання лише життєздатності людини.

Особливість категорії якості життя заключається в тому, що воно вміщує в собі об'єктивні й суб'єктивні критерії, які характеризують фізичний, психічний й соціальний добробут. Сукупність цих критеріїв становить здоров'я — інтегральний показник, що містить функціональні критерії та симптоми, пов'язані з якимось захворюванням, а також психічний стан (тривога, депресія, збудження, соціальна активність тощо). Однією з найважливіших особливостей сучасних підходів до дослідження якості життя

є положення щодо того, що воно має дві сторони: об'єктивну, що визначається нормативними й статистичними характеристиками, а також суб'єктивну, що пов'язана з тим, що потреби та інтереси визначеної людини є індивідуальними й проявляються в його відчуттях та оцінках.

Всесвітня організація охорони здоров'я дає таке визначення якості життя – це перцепція людьми своєї життєвої позиції, відповідно до культурних особливостей й систем цінностей, а також у зв'язку з їхніми цілями й очікуваннями, стандартами й проблемами. Всесвітня організація охорони здоров'я також рекомендує оцінювати якість життя за такими параметрами:

- фізичні: енергійність й втома, фізичний дискомфорт, а також сон й відпочинок;
- психологічні: самооцінка й концентрація, позитивні емоції й негативні переживання, мислення;
- ступінь самостійності: щоденна активність й працездатність, залежність від ліків й лікування;
- життя в суспільстві: повсякденна активність й соціальні зв'язки, дружні зв'язки й суспільна значущість, професіоналізм;
- довкілля: житло й побут, безпека й доступність інформації, екологія й дозвілля;
- духовність й особисті переконання.

1.2. Поняття та категорії, які використовуються для оцінки якості життя населення

Нове тисячоліття почалось з переоцінки, начебто, міцно стверджених поглядів й уявлень. Намагаючись усвідомити й визначити, якими будуть керівні принципи й шляхи подальшого розвитку людства, головні цінності, вітчизняні вчені та політики пропонують різні ідеї. Із найпопулярніших – це твердження про те, що наступаюча ера стане ерою «якості».

На сьогодні проблема якості сприймається як одна з ключова соціальних проблем, які зачіпають практично всі сторони життя й набувають, справді, глобального характеру. Від глибини й послідовності вирішення цієї проблеми більшою мірою залежать й перспективи розвитку цивілізацій та суспільства, й перспективи кожної людини окремо. В цьому випадку якість життя людей відіграє провідну роль. Адже однією з першопричин появи й поширення поняття «якість життя» в суспільстві із порівняно високим рівнем споживання була видозміна механізму усього соціального розвитку. Місце виключно економічних критеріїв зайняли принципи якості життя, а розвиток людського потенціалу перетворився в мету та чинник економічного зростання.

Перш за все, важливо зрозуміти зміст поняття «якість життя» (ЯЖ). Хоча категорія серед наукової спільноти методологів існує вже більше п'ятдесяти років, проте її зміст нині залишається невизначеним до кінця. Досліджуване поняття охоплює широке коло проблем – починаючи від екологічної кризи й закінчуючи можливостями самореалізації особистості [11]. До сьогоднішнього часу в наукових колах фактично не сформовано також й єдиного загальноприйнятого набору принципів та індикаторів оцінки ЯЖ. Залежно від можливостей і ступеня наукового дослідження, для вивчення ЯЖ використовують більше ніж тисячу різних об'єктивних й суб'єктивних показників [31].

Якість життя населення (ЯЖН) сьогодні найчастіше розуміють як складну, багатовимірну й комплексну характеристику кількох показників: природно-кліматичних, соціально-економічних, екологічних, соціокультурних умов життєдіяльності населення й положення людини в суспільстві. Проте перед тим як людство дійшло до такого узагальненого розуміння ЯЖН, вчені різних галузей знань доклали чимало зусиль у напрямку усвідомлення цієї категорії та понять, що передували її генезі та впровадженню у широкий вжиток. Особливість категорії «якість життя» заключається в тому, що воно акумулює в собі й об'єктивні, й суб'єктивні ідентифікатори, які характеризують добробут населення (фізичний, психічний

і соціальний). Сукупність таких ідентифікаторів становить здоров'я — комплексний показник, що вміщує в собі функціональні критерії й симптоми, що пов'язані з певним захворюванням, а також психічний стан (соціальна активність й депресія, збудження й тривога, тощо). Однією з найважливіших особливостей сучасних підходів щодо дослідження якості життя є положення про те, що воно має дві сторони [34]: об'єктивну, що визначається нормативними й статистичними характеристиками, а також суб'єктивну, що пов'язана з тим, що потреби й інтереси визначеної людини є індивідуальними й проявляються в її відчуттях й оцінках.

Всесвітня організація охорони здоров'я дає таке визначення поняттю «якість життя» – це усвідомлення людьми свого положення в житті відповідно до культурних особливостей та системи цінностей й відповідно до їхніх цілей, стандартів, очікувань, турбот тощо [8].

Під поняття «якість життя» у географів розуміється не тільки територіальна диференціація економічних, соціальних та інших індикаторів умов життя й стану населення. У роботах вчених враховуються й такі важливі фактори, як географічне положення (включаючи також суспільно-географічне), рівень освоєності та заселеності території, рівень й глибина урбанізаційних процесів, транспортна доступність та інші. Різних держави і регіони будуть мати різні значення цих факторів, однак це значення неодмінно буде показувати специфіку суспільно-екологічних особливостей якості життя населення.

Однією з найбільш дієвих та ілюстративних на сьогодні систем оцінки якості життя населення виступає система соціальних індикаторів ОЕСР [25].

В системі оцінки виділяється такі групи критеріїв:

- показники, що пов'язані із народжуваністю;
- освіта (шкільна);
- показники здоров'я;
- житлові умови;
- структура розселення населення;

- ступінь неграмотності;
- душевий дохід та зайнятість;
- чисельність населення та його статеві-вікова структура;
- рівень безробіття (чоловічого та жіночого);
- забезпечення чистою питною водою й санітарним очищенням;

Однією з важливих категорій в оцінці якості життя виступає Індекс людського розвитку (ІЛР), що починаючи з 1990 р. публікується у звітах ПРООН. Індикатори та групи в оцінках постійно змінюються і уточнюються, проте саме цей індекс дозволяє ранжувати країни за принципом порівняння фактичної ситуації з найкращими й найгіршими досягненнями [8].

Індекс людського розвитку (ІЛР) (до 2013 року «Індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП), англ. Human Development Index, HDI)) — комплексний показник, який щорічно вираховується для міждержавного порівняння й вимірювання рівня життя, а також грамотності, освіти й довголіття як найбільш суттєвих і важливих характеристик людського потенціалу території, що досліджується. Це стандартний інструмент для порівняння рівня життя різних країн та регіонів в загальному. Індекс був розроблений в 1990 році групою вчених-економістів на чолі з пакистанцем Махбубом-уль-Хаком, проте концептуальна структура індексу була створена завдяки роботі Амарт'я Сена. З 1990 р. індекс публікується ООН в щорічному звіті про розвиток людського потенціалу.

Деякі вчені перекладають оригінальний термін Human Development Index (HDI) як Індекс гуманітарного розвитку (ІГР) [1].

При підрахунку ІЛР враховуються 3 види індексів:

1. Очікувана тривалість життя — оцінює довголіття.
2. Рівень грамотності населення досліджуваної території (середня кількість років, витрачених на навчання) й очікувана тривалість навчання.
3. Рівень життя, визначений через ВНД на душу населення за паритетом купівельної спроможності (ПКС) в доларах США.

Розроблена і науково обґрунтована загальна система показників, що характеризує кількісні і якісні характеристики соціально-економічної диференціації соціального розвитку, яка включає:

- коефіцієнт диференціації індексу людського розвитку, який характеризує ступінь відмінності соціально-економічного розвитку країн, їх регіонів та соціальних груп;
- коефіцієнт диференціації індексу здоров'я (довголіття), який показує, наскільки стан здоров'я в певній країні, регіоні краще, ніж в іншому;
- коефіцієнт диференціації індексу освіти. Цей показник визначає рівень, на який якість освіти населення в одній країні (регіоні або іншому об'єкті дослідження) перевищує рівень освіти (грамотності) населення іншої країни;
- коефіцієнт диференціації індексу доходу, який визначає ступінь економічної диференціації країн або регіонів, що аналізуються;
- коефіцієнт диференціації індексу смертності, використовується як показник відмінностей у стані здоров'я країн або регіонів, що порівнюються;
- коефіцієнт диференціації рівня професійної освіти показує відмінності в ступені зарахування на другий та третій рівні освіти в країнах або регіонах, що досліджуються.

У 2010 році сімейство показників, що вимірюють ІЛР, було значно розширено, сам індекс теж зазнав значних коректив. Окрім використовуваного ІЛР, який є складовим показником, який спирається на середню статистику та не враховує внутрішніх нерівностей, запроваджено три нові показники: Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності (ІЛРН), Індекс гендерної нерівності (ІГН) і Індекс багатовимірної бідності (ІББ).

Залежно від значення ІЛР країни зазвичай класифікують за рівнем розвитку таким чином: дуже високий (42 країни), високий (43 країни), середній (42 країни) і низький (42 країни).

Міжнародна статистика, що стосується рівня життя характеризується досить короткою історією й почала розвиватись з середини минулого століття. Саме в цей час робоча група ООН підготувала звіт щодо принципів визначення та вимірювання рівня й якості життя населення у міжнародному масштабі. Це була перша спроба розробити систему показників. Оцінку рівня життя проводили за індексом заробітної плати (тобто, індекс номінальної заробітної плати, поділений на індекс цін), а потім за прожитковим мінімумом й показниками вартості життя (тобто, індексом споживчих цін на товари й послуги певного набору). Кожен з показників є вагомим, проте вони не дають вичерпного опису рівня й якості життя населення. Останній варіант цієї системи показників був розроблений ще у 1978 р. експертами ООН й містить у собі 12 основних груп показників [26]:

- 1) демографічні характеристики населення (народжуваність, смертність, захворюваність, тривалість життя і т. д.);
- 2) санітарно-гігієнічні умови життя;
- 3) споживання продуктів харчування;
- 4) житлові умови і забезпеченість споживчими благами тривалого користування (автомобіль, холодильник, телевізор і т. ін.);
- 5) освіта і культура;
- 6) зайнятість і умови праці;
- 7) доходи і витрати населення;
- 8) вартість життя і споживчі ціни;
- 9) транспортні засоби;
- 10) організація відпочинку, фізкультура і спорт;
- 11) соціальне забезпечення;
- 12) свобода людини.

Окрім названих вище груп, Статистичною комісією ООН було запропоновано низку інформаційних показників, що є необхідними, на думку експертів ООН, для оцінки рівня й якості життя, проте які не є з їхньої точки зору безпосередніми його характеристиками. Сюди включені такі індикатори, як: національний дохід; ВВП на душу населення й середньорічні темпи його зростання; обсяг й види соціального обслуговування; витрати на особисте споживання населення, їх структура й середньорічні темпи зростання; щільність населення; транспортне обслуговування населення; робота засобів зв'язку; преса та інші.

Відповідно до рекомендацій Міжнародної організації праці (МОП), рівень життя відображається у таких показниках: фонд споживання на душу населення й реальний дохід, тривалість життя й освіта, споживання важливих продуктів у натуральній формі, житло й комунальні послуги, транспорт й комунікації, охорона здоров'я й соціальне забезпечення. Беручи до уваги міжнародні норми, важливо також враховувати: умови працевлаштування й праці, поточні соціальні гарантії, демографічні й екологічні умови, побутові товари та інші. Крім того, необхідно враховувати поширення негативних соціально-економічних явищ: інфляції, безробіття, бідності, злочинності та дискримінації в різних її проявах.

Для характеристики рівня і якості життя населення доволі поширеним є використання визначених індикаторів, якими виступають [Виноградова А. А.]:

а) показники диференціації доходів населення:

– децильний коефіцієнт диференціації (коефіцієнт диференціації доходів);

– коефіцієнт фондів;

– крива Лоренца і коефіцієнт Джині (індекс концентрації доходів);

– коефіцієнт контрастів;

б) показників рівня і границь бідності:

– показники масштабів бідності;

- прожитковий мінімум;
- в) узагальнюючі показники рівня життя:
  - макроекономічні показники: ВВП, ВНД;
  - індекс розвитку людського потенціалу.
  - демографічні показники.

Для проведення оцінки рівня життя населення України використовують наступну систему показників [29]:

- величина валового внутрішнього продукту на душу населення, тис. грн. у фактичних та зіставних цінах;
- питома вага оплати праці найманих працівників у ВВП, %;
- індекс споживчих цін, %;
- питома вага кінцевих споживчих витрат домогосподарств у ВВП, %;
- співвідношення продовольчих і непродовольчих товарів у роздрібному товарообігу, %;
- обсяг роздрібного товарообігу (у розрахунку на одну особу), тис. грн;
- розмір фонду оплати праці в розрахунку на одного працівника (тис. грн);
- рівень економічної активності населення, %;
- коефіцієнт демоекономічного навантаження, %;
- кількість малих підприємств (на 10 тисяч наявного населення);
- співвідношення розмірів мінімальної пенсії та мінімальної заробітної плати працівників, зайнятих в економіці, %;
- зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, млн грн;
- облікова ставка НБУ, %;
- рівень безробіття (за методологією МОП), %.

Однак у всіх вищезазначених підходів є недоліки, пов'язані або з відмінностями в методології розрахунку, прийнятими в різних країнах, або з труднощами в їх інтерпретації. У зв'язку з цим були зроблені спроби розробити

складні показники для визначення рівня й якості життя певної країни світу. Розробка інтегрального показника рівня життя населення є чи не найважливішим завданням соціальної статистики. Така необхідність визначена тим, що вона може гарантувати методологічну єдність усіх конкретних показників системи й дати однозначну оцінку рівня й динаміки процесу, що досліджується.

Використання для цієї мети агрегованих економічних показників ґрунтується на припущенні, що країни, які є найбільш економічно розвиненими, мають більш високий рівень соціального розвитку. Часто валовий внутрішній продукт або національний дохід на душу населення, виражений у валюті однієї з країн, або в доларах США, або в паритеті купівельної спроможності валют, вибирається в якості основи для порівняння між країнами.

В міжнародній статистичній практиці комплексний індекс був запропонований Дослідним Інститутом Соціального Розвитку ООН. Цей індекс називається індексом соціального (людського) розвитку. Він відображає рівень досягнень держави у найважливіших соціально-економічних сферах й накопичує такі показники:

- 1) тривалість життя;
- 2) грамотність та охоплення освітою;
- 3) ВВП на душу населення за паритетом валют, співвідношення цін на "споживчий кошик", що складається з декількох сотень товарів і послуг.

Індекс вимірюється у відносних величинах, його значення знаходиться в межах від 0 до 1. Місце країни в загальносвітовому рейтингу визначається за порядком зменшення названих вище зведених показників [5].

Індекс соціального розвитку примітний своєю простотою обчислення, а також універсальністю й статистичною доступністю, проте він не повністю враховує умови життя й всі основні складові життєвого рівня. Саме тому для визначення інтегрального показника рівня життя важливо знайти показники його складових на душу населення: харчування (за його калорійністю й

вмістом білка), фонд домашнього майна (у порівнянних цінах), житло (площа з урахуванням переваги), охорона здоров'я (з точки зору тривалості життя, смертності, витрат на охорону здоров'я), освіти та культури (за кількістю місць навчання та витрат на освіту та культуру), державних послуг (у порівнянних цінах) тощо. Одним із показників підвищення рівня життя є збільшення тривалості життя.

Друга половина 80-х років минулого століття позначилась тим, що в цих роках міжнародною організацією «Програма розвитку ООН (ПРООН)» в ролі узагальнюючого індексу рівня якості життя населення був запропонований індекс розвитку людського потенціалу, що враховує очікувану тривалість життя, а також рівень освіти й реальний душевий ВВП. Разом, вони відображають три основні якості життєдіяльності людини: здоров'я, освіта й гідний рівень життя [12]. Цей підхід взаємопов'язаний з питаннями вдосконалення виробництва та розподілу товарів й послуг, із розширенням й використанням людських здібностей та можливостей. Людина — це не лише учасник створення й споживання матеріальних благ. Розвиток людини розглядається з боку фактичної мети й критеріїв соціального прогресу.

Індекс задоволення населення, чи по-іншому — міжнародний індекс щастя (англ. Happy Planet Index) — представляє собою індекс, що ілюструє достаток людей й стан довкілля в різних країнах світу, що був запропонований New Economics Foundation (NEF) в липні 2006. Основне завдання індексу — показати «реальне» благополуччя народів. Для того, щоб порівняти рівні життя в різних країнах використовують значення ВВП на душу населення або ІРЛП, проте ці індекси не обов'язково показують дійсний стан речей. Так, порівняння значення ВВП вважають невідповідним, оскільки кінцева ціль більшості людей не мати багатство, а мати щастя та здоров'я.

МІЩ базується на основних утилітарних принципах, які проклямають, що більшість людей прагнуть жити довгим і повноцінним життям, а держави мають на меті зробити все можливе для того, щоб досягти максимального добробуту своїх громадян, споживаючи існуючі ресурси відповідально, не

спричинюючи шкоди навколишньому середовищу. Для розрахунку індексу використовуються три показники: суб'єктивна задоволеність життям людьми, очікувана тривалість життя й так званий «екологічний слід».

МІЩ вперше був розрахований у 2006 р., до нього увійшли 178 країн. А у 2009 році, коли розрахунок проводився вдруге, до нього увійшли 143 країни. За підсумками 2009 року, найбільший рівень щастя виявився на Ямайці, Домініканській республіці та Коста-Риці, а країнами з найнижчим рівнем щастя — Ботсвана, Танзанія та Зімбабве.

Іншу спробу виміру рівня та якості життя населення в країнах, що розвиваються, здійснив в 1987 р. Комітет з проблем кризи народонаселення. Комітет запропонував міжнародний «індекс неблагополуччя», що представляє собою суму річного темпу зростання вартості життя у відсотках й середньорічної норми безробіття у відсотках. Такий показник має на меті виявити відмінності в умовах життя населення різних країн світу. Він визначається на основі 10 показників, що характеризують добробут людей відповідно до їх матеріального становища, демографічної ситуації, стану здоров'я й суспільного ладу. До таких ідентифікаторів відносять: сукупні доходи населення, рівень інфляції, попит на нові робочі місця, ступінь перенаселеності міст, рівень дитячої смертності, харчування, наявність чистої питної води, використання енергії, грамотність дорослого населення, ступінь свободи особи.

В світовій науковій практиці були й інші спроби комплексної оцінки рівня й якості життя населення. Серед них варто зазначити індекс фізичної якості життя, що був розроблений Д. Моррісом [11, с. 112]. Він базується на показниках очікуваної тривалості життя після досягнення 1 року, а також рівня дитячої смертності й поширення грамотності. Відповідно до значення кожного показника проводиться ранжирування країн за 100-бальною шкалою, де 1 означає найгірший результат, а 100 – найкращий. Результати проведених досліджень свідчили про незначний взаємозв'язок між величиною індексу якості життя й середньодушовим показником ВВП. Тобто, певні країни з

високим рівнем ВВП характеризувались низьким значенням оцінки індексу Морріса.

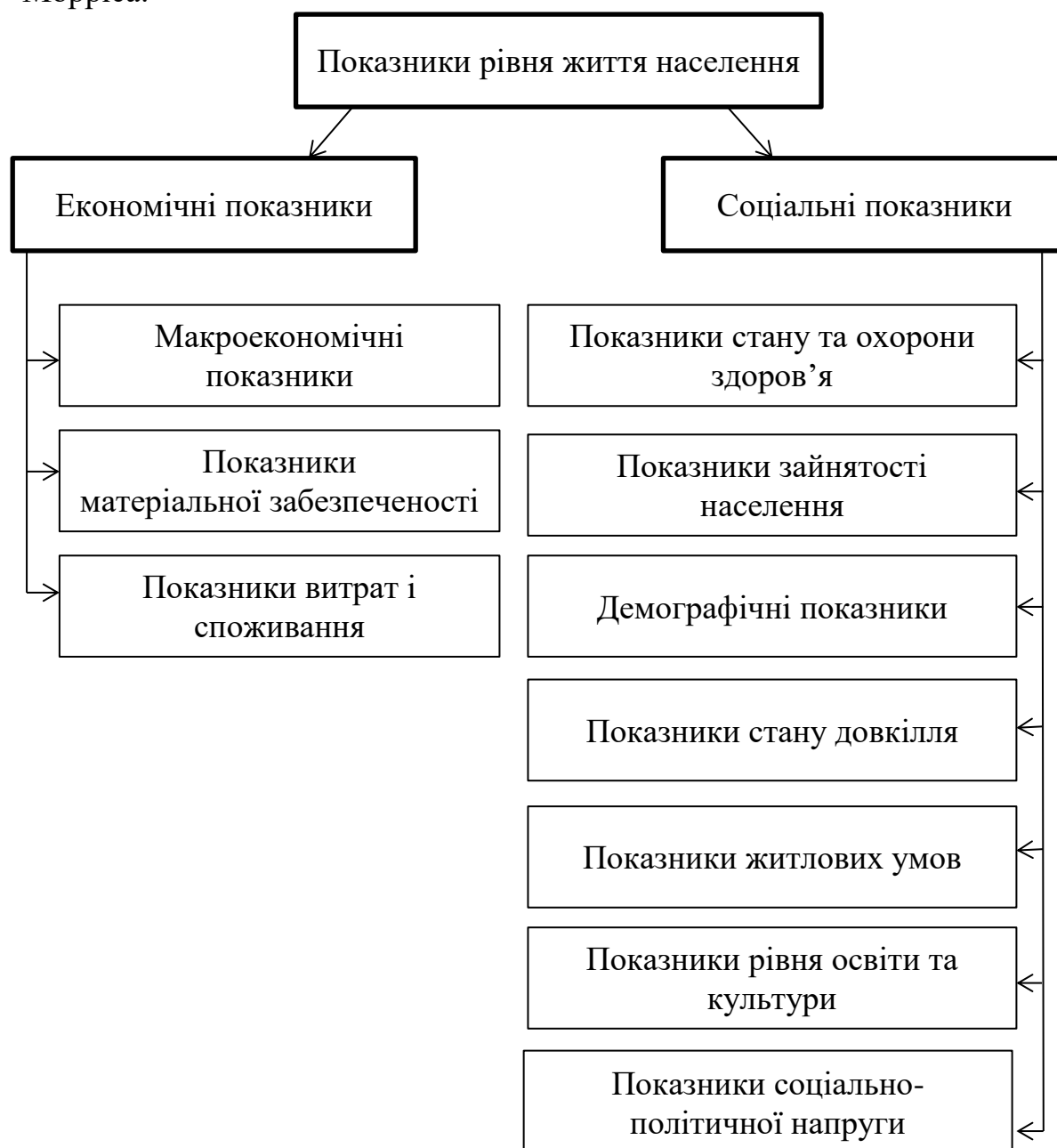

Рис. 1.1. Система кількісних та якісних показників рівня життя населення

Інший варіант розрахунку узагальненого показника — використання середньої зваженої величини з часткових показників рівня життя (груп показників). Вагами виступають експертні оцінки їх пайової значущості (ваговитості), при цьому сума вагів рівна одиниці. При цьому необхідно заздалегідь привести усі часткові показники рівня життя до єдиної розмірності.

Отже, в узагальненому вигляді система кількісних та якісних показників оцінювання рівня життя населення країни може бути представлена у вигляді схеми (рис. 1.1).

Як видно з рис. 1.1, соціально-економічні показники, що характеризують рівень життя населення, охоплюють такі компоненти, як довгострокові цінності, поточні потреби, середовище проживання, соціальна інфраструктура.

Щодо практичного статистичного оцінювання рівня та якості життя населення, то всебічно кількісно оцінити рівень життя населення районів країни, а потім діагностувати причини його зміни доцільно на підставі застосування системи окремих показників, таких як доходи, витрати, показники диференціації доходів.

1.3. Зарубіжні оцінки й міжнародні підходи до визначення якості життя населення

В 2007 року Україна посіла 57 місце серед 63 країн світу за якістю життя [27].

У рейтингу країн Україна посідає 62-те місце з охорони здоров'я; 52-те місце з добробуту; 49-те місце з довкілля разом з Угорщиною, Азербайджаном, Грецією, Білоруссю, Росією, Ісландією, США і Чехією; 44-те місце з суспільства разом з Пакистаном, Естонією, Уругваєм і Македонією; та 34-те місце з освіти разом з Чилі, Литвою, Росією.

Якість життя в Україні фактично є однією з найгірших серед всіх європейських країн й всіх країн колишнього СРСР, які увійшли до рейтингу. Така оцінка відповідає результатам схожих досліджень авторитетних міжнародних організацій: Україна посідала 78-те місце зі 177 за Індексом людського розвитку ООН, 98-те зі 111 за Індексом якості життя журналу The Economist і 174-те із 178 за Індексом щастя Фонду нової економіки.

Однак за рейтингом журналу «Newsweek», опублікованим у серпні 2010 року, Україна серед 100 найкращих країн світу займає 49-те місце, випереджаючи сусідніх Росію (51 місце) та Білорусь (56 місце).

«Індекс якості життя» (англ. quality-of-life index) був розроблений компанією «Economist Intelligence Unit» і базується на методології, що пов'язує результати досліджень з суб'єктивної оцінки життя в країнах із об'єктивними детермінантами якості життя в них. Індекс був підрахований в 2005. Він містить дані по 111 країнам.

Під час дослідження використовувалось 9 факторів якості життя для визначення оцінки країни. Нижче йде опис показників, які враховувалися при складанні рейтингу.

1. Здоров'я: очікувана тривалість життя (в роках). Джерело: US Census Bureau.
2. Сімейне життя: рівень розлучень (на 1 тисячу осіб), оцінюється від 1 (мало розлучень) до 5 (багато розлучень). Джерела: ООН; Euromonitor.
3. Громадське життя: змінна приймає значення 1 якщо в країні високий рівень відвідуваності церкви або профспілкового членства. Джерело: World Values Survey
4. Матеріальне благополуччя: ВВП на душу населення, паритет купівельної спроможності. Джерело: Economist Intelligence Unit
5. Політична стабільність та безпека: рейтинги політичної стабільності та безпеки. Джерело: Economist Intelligence Unit
6. Клімат та географія: широта, для розрізнення холодних та жарких типів клімату. Джерело: CIA World Factbook
7. Гарантія роботи: рівень безробіття (у %). Джерело: Economist Intelligence Unit
8. Політична свобода: середній індекс політичної та громадянської свободи. Шкала від 1 (повністю вільна) до 7 (невільна). Джерело: Freedom House

9. Статева рівність: вимірюється шляхом ділення середньої зарплати чоловіків на зарплату жінок. Джерело: UNDP Human Development Report

ОЕСР було опубліковано індекс якості життя (Better Life Index) за 2013 рік. В індекс увійшли такі параметри: житло й різниця в доходах, зайнятість й освіта, захист навколишнього середовища, охорона здоров'я й безпека, задоволеність життям та інше. Максимальною оцінкою кожного параметру було обрано 10 балів. Лідером рейтингу виявилась Австралія, остання в списку — Туреччина. Ізраїль зайняв 24-те місце (таку високу оцінку він заслужив за охорону здоров'я, що склала цілих 8,9 балів). Україна ж опинилась на 112-му місці.

На сьогодні суспільство розвивається дуже стрімко. Безперервно винаходять й впроваджують новітні технології, які значно полегшують життя людей. Внаслідок чого значно збільшилась тривалість життя населення.

Проте сучасне суспільство дуже строкате. Люди різних країн та різних соціальних статусів мають не однаковий доступ до матеріальних та нематеріальних благ. З 1990 року Програма розвитку ООН щорічно готує детальний аналітичний звіт, який вміщує дані про 194 країн світу, в тому числі Україну, й стосується оцінки якості життя й людського розвитку. Ключовими показниками тут виступають не тільки дохід на душу населення, але й тривалість життя, рівень освіти, медичної допомоги та інші.

Вітчизняні фахівці представили такий звіт про Україну за 2016 рік у формі презентації щорічної доповіді що стосується якості життя й людського розвитку в Україні. Засідання проходило в клубі Кабінету Міністрів.

На основі отриманих показників країнам присвоюють певні індекси щодо людського розвитку. За такими індексами їх поділяють на 4 групи: перша — з дуже високим рівнем (цього року це Чехія, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія); друга — з високим (саме таким його визначили для України, а також Болгарії, Грузії й Туреччини), третя — з середнім (з пострадянських країн, цікавих для порівняння, сюди увійшла Молдова) і

остання — з низьким. Ця інформація також надається керівництву країн, які досліджуються, для вивчення й провадження невідкладних заходів для покращення стану справ.

Постійний координатор ООН в Україні Ніл Уокер зазначив, що з часом все більше людей мають отримувати можливість долучитися до глобального розвитку. Усі міжнародні інституції повинні бути якісно реформовані, щоб вони зосереджувались не лише на створенні багатства, а й на створенні рівних можливостей для всіх. За його словами, лише завдяки рівності між людьми можна вирішити такі гострі глобальні проблеми, як бідність, погана медицина, закритий доступ до освіти тощо.

Елла Лібанова, директор Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, під час презентації звіту зазначила, що різниця у звіті за 2016 рік для всіх країн полягає в тому, що був підбитий певний підсумок їхнього розвитку не за рік, як зазвичай, а за останні 25 років. Це стосується й України. І в цьому звіті акцент робився на тому, що навіть якщо країна розвивається, деякі іноді великі групи населення в ній живуть за межею бідності і практично позбавлені доступу до переваг розвитку та залишаються без уваги влади. Це ставить їх у абсолютно ненормальну, іноді навіть маргінальну позицію відчуження від соціального життя. А якість вітчизняної статистики, на жаль, не дозволяє нам отримати всі необхідні дані з цього питання. Тому важливість інформації, яка міститься у звіті та надається нашим вченим та лідерам країни, навряд чи можна переоцінити.

Що стосується самої України, то, за словами вченого, за останні чверть століття вона зіткнулася з абсолютно новими викликами через свою незалежність та розрив традиційних зв'язків у колишньому СРСР та налагодження нових міжнародних контактів. Ми приєдналися до нового глобалізуючого світу, який призвів до глибокої кризи перехідного періоду. І відходячи від рівності, оголошеної в радянські часи для всіх, вони виявили

відверту нерівність поміж себе. Настільки глибокий, що, за словами Елли Лібанової, тепер вона навіть може викликати поділ суспільства на касти.

За останні декілька років в Україні з'явилося нова категорія "раптової бідності", з якою раніше вітчизняні вчені не стикалися. На це вплинули анексія Криму, бої на Сході та майже 2 мільйони внутрішньо переміщених осіб. Більшість із них мали вчора все необхідне - житло, роботу, чітко визначений соціальний статус та були самодостатніми. І вони миттєво все втратили і фактично перетворилися на біженців. І це загострило соціальні проблеми, яких у нас було багато.

Отже, якість життя населення можна визначити як ступінь відповідності умов й рівня життя науково обґрунтованим нормативам чи визначеним стандартам [14, с. 48], іншими словами — скільки населення країни задоволено життям з точки зору їх потреб та інтересів. Виділяють дві складові щодо визначення рівня життя населення: потреби у різних життєвих благах та можливість задоволення цих потреб, яка залежить від пропозиції товарів й послуг на ринку, а також реальних статків громадян. Роль держави в цьому питанні є основною, адже відомо, що добробут населення є вагомим показником ефективної соціальної політики країни. Досягнення високого рівня якості життя населення всіх категорій є неможливим без встановлення й дотримання високих соціальних стандартів, а саме це й покладається на державу. Будь-яка країна повинна дбати про громадян й виконувати одну з основних функцій – соціальний захист населення.

На сьогодні одним з найвпливовіших факторів, що впливають на якість життя, виступає стан економіки. Більшість показників можна пов'язати із добробутом громадян, а також дати оцінку у різних аспектах. Тут мова йде про економічні показники (валовий внутрішній продукт, національний дохід), побічну оцінку демографічних показників тощо. Якщо ми говоримо про ключову роль соціальної політики в якості життя населення, то необхідно звертати увагу на показники бюджетної системи.

Зараз досить складно передбачити покращення добробуту населення. Це пов'язано з відсутністю балансу між економічним зростанням і, власне, рівнем життя людей. Якщо щороку, коли триває бюджетний процес, ми чуємо прогнозну оцінку економічного зростання, то можна лише здогадуватися про реальний приріст можливостей населення. Хоча ми говорили про тісний зв'язок економічного зростання та якості життя людей, однак визначити причинно-наслідкові зв'язки нелегко. Це основна проблема ефективної державної політики, де розвиток людини є пріоритетним. Досвід зарубіжних країн показує, що правильна політика влади є запорукою постійного підвищення якості життя. Прикладом можуть бути США. Ми часто чули про високий рівень життя американців, але науково обґрунтованого пояснення не отримуємо. Така ж ситуація спостерігається і в країнах ЄС, до розвитку яких порівнюють Україну.

Серед цікавих та вагомих показників, відображених у звіті, академік звернула увагу на таке: так, середня тривалість життя в Україні обох статей наразі становить в середньому 71,1 року. Це, на жаль, нижче середнього показника в усьому світі — 71,7. І лише на 1,3 року більше, ніж було у 1990-му. Для порівняння — у країнах з дуже високим рівнем розвитку: у Чехії — 78,8, у Польщі — 77,6, в Угорщині — 75,3. У країнах нашої групи: в Туреччині — 75,5, в Грузії — 75 років, в Болгарії — 74,3. І навіть у Молдові, яка належить до країн із середнім розвитком, — 71,7. І це попри те, що в середині 1990-х середня тривалість життя в Україні та Польщі була однаковою.

Середня тривалість життя жінок в Україні — 76 р., чоловіків — 66,2 р. Дещо менша вона лише в жінок у Молдові — 75,9 р.. До того ж чоловіки там живуть у середньому довше — 67,6 р. У країн з дуже високим розвитком: у Чехії жінки живуть в середньому 81,6 року, чоловіки — 75,9, у Словаччині жінки — 80, чоловіки — 77,2 року, майже такі самі показники і в Румунії. З Польщею тут у нас відставання на 5,5 року — жінок і 7,5 року — чоловіків.

Хороші показники в Україні, за свідченнями демографів, за очікуваною тривалістю навчання зросли на 23%. Частка молоді студентського віку, що

здобуває вищу освіту, сягає 82%. І це найвищий показник серед згаданих вище країн. А частка людей старше 25 років із принаймні середньою освітою становить 94% серед жінок та 96% серед чоловіків. Середня кількість учнів на одного вчителя — 17. Серед країн, яких взяли для порівняння, в Туреччині їх найбільше — 24, а найменше в Польщі — 10.

Але щодо національного доходу на душу населення в доларах США (купівельної спроможності), то в 1990 році наша цифра сягала 10,8 тис. доларів на рік на людину. Зараз є дуже відчутний провал. Дійсно, за ці роки цей показник не тільки не збільшився, а, навпаки, зменшився до 7,4 тисячі. Для порівняння, у країнах з дуже високим рівнем людського розвитку: у Чехії — 29,8 тис., у Словаччині — 27,4, у Румунії — 19,9 тис. У нашій групі (з високим рівнем розвитку): в Туреччині — 18,9 тисячі, в Болгарії — 16,9, в Грузії — 9,1 тисячі. Так, експерти ООН заявили, що понад 60% населення зараз живе за визначеною ними межею бідності. Тобто вони живуть менше 8 доларів на день на людину.

Також, за словами Елли Лібанової, у нас найвищий серед усіх країн, взятих для порівняння, індекс інфляції - 181. Навіть у Туреччині, яка реалізує економічну модель із відверто високою інфляцією, вона нижча - 146. Так, і в Молдові - 136, хоча ця країна також входить до нижчої групи розвитку. І тому не дивно, що ми навіть підвищили свої показники в індексі людського розвитку, але, на жаль, не настільки помітно, як хотілося б, а лише на +0,037.

Туреччина демонструє найбільший прогрес: +0,191 (у шість разів перевищує наш). Дуже позитивна динаміка стосовно Польщі (+0,143) та Угорщини (+0,133). А середня цифра на земній кулі становить +0,120. Але з точки зору поширення сучасних засобів комунікації серед населення Україна стояла на передньому плані. Отже, за кількістю мобільних телефонів на 100 осіб (звичайно, це не про телефони, а про контракти) серед країн, відібраних для порівняння, саме ми займаємо почесне друге місце — 144. Більше лише у Польщі — 148. Решту даних можна побачити в таблиці 1.

Країни також були протестовані на задоволення власним та громадським життям. Отримані дані можна побачити в таблицях 2 і 3. Підводячи підсумки презентації, Елла Лібанова окреслила три головні виклики для України, враховуючи дані, представлені у звіті. По-перше: нерівність існує в нашій країні, вона значна, і кожен українець це відчуває. По-друге: криза довіри. Вчений вважає, що в Україні за останні роки сформувалося суспільство тотальної недовіри, де всі не довіряють усім. Єдиний виняток - найближчі родичі. Серед позитивної динаміки останнім часом з'явився певний рівень довіри до співвітчизників. Третій виклик: тотальний нігілізм та небажання працювати легально. Люди хочуть працювати, бо їм треба якось жити. Але більшість намагаються по-різному приховувати свої доходи від уряду і в той же час не відмовляються вимагати соціального захисту та пільг.

РОЗДІЛ 2. ПРИНЦИПИ РЕГІОНАЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ПОКАЗНИКА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1. Загальна оцінка якості життя населення України як характеристики добробуту українців

Індекс якості життя — це оцінка загальної якості життя, що визначається за допомогою емпіричної формули, що враховує купівельну спроможність населення, а також індекс забруднення, співвідношення ціни на житло до доходу, індекс вартості життя, індекс безпеки, індекс охорони здоров'я, індекс часу дорожнього руху та індекс клімату.

Оцінка враховує фактори, що по різному впливають на кінцевий результат. За формулою виводять наступні оцінки: «Very Low», «Low», «Moderate», «High», «Very High».

Характеристику якості життя в Україні наведемо у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Характеристика якості життя в Україні у 2019 році

Показники якості життя	Значення
Купівельна спроможність	32,16 Very Low
Індекс безпеки	51,59 Moderate
Індекс охорони здоров'я	50,75 Moderate
Індекс клімату	70,69 High
Індекс вартості життя	28,86 Very Low
Відношення ціни нерухомості до доходу	14,57 High
Індекс часу дорожнього руху	37,58 Moderate
Індекс забруднення	66,17 High
<i>Індекс якості життя</i>	<i>102,16 Moderate</i>

Джерело: складено автором на основі [2, 3]

За даними табл. 2.1 спостерігаємо, що індекс купівельної спроможності в Україні оцінюється як дуже низький.

Як бачимо, за цією формулою індекс охорони здоров'я в Україні досягає середньої оцінки.

Відношення ціни на нерухомість до доходу є дуже високою в Україні. Наприклад, при середній зарплаті 7894,2 грн. на місяць ціна 1 метра квадратного нерухомості в середньому 23 тисячі гривень.

За рейтингом якості життя серед 71 країни, що були обрані для дослідження на ресурсі Numbeo.com, Україна посідає 62 місце у рейтинговій таблиці.

На добробут населення впливає багато факторів, в тому числі й неекономічні. Одним з них є якість доріг транспортної системи держави. За даними 2018 р. Україна займає 130-те місце за якістю доріг [4]. Через територію України пролягають транзитні шляхи до європейських країн, проте якість доріг не в змозі задовольнити навіть українців.

Ще однією важливою характеристикою якості життя виступає тривалість життя. Дані Державної служби статистики України показують, що середня очікувана тривалість життя при народженні у 2017 р. для чоловіків склала 67,02 р., а для жінок — 76,78 р. Безперечно, за останні 10 років тривалість життя українців підвищилась, проте серед європейських країн цей показник все ще найнижчий. Причин, що пояснювали б таку ситуацію може бути декілька, наприклад, недосконалість системи охорони здоров'я й рівень забруднення навколишнього середовища, неякісні продукти харчування тощо. Одною з основних проблем є порівняно невисока якість медичних послуг. Дані сайту Numbeo.com засвідчують, що система охорони здоров'я в Україні дійсно не в змозі задовольнити повністю населення медичними послугами. Характеристики типу майстерності та компетентності медичного персоналу, обладнання для сучасної діагностики й лікування, задоволення вартістю відповідають тільки середньому рівню (до 50% задоволення зі 100% можливих).

Важливим для якості життя населення України є питання доходу населення, який визначає додаткові можливості для добробуту. В структурі

доходу найбільшу частку обіймає оплата праці, тому країна може впливати на статки громадян. Щороку спостерігається зростання суми прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати. Кожен бюджет, що закладається на наступний рік передбачає підвищення платоспроможності громадян через підвищення різних соціальних гарантій та стандартів. Першою проблемою є невисокі темпи зростання доходів громадян.

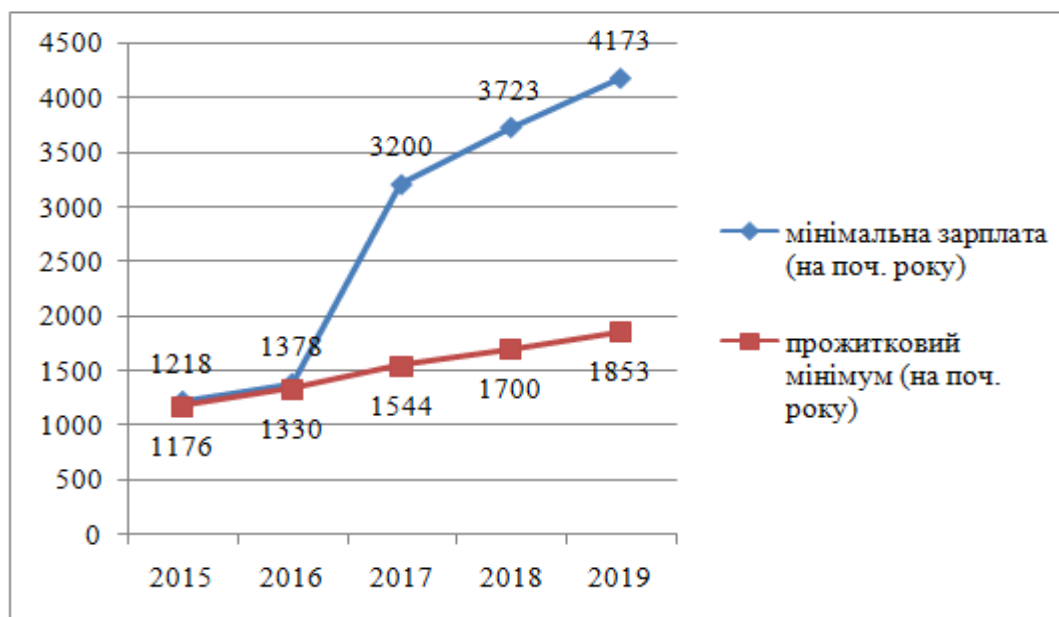

Рис. 2.1. Динаміка мінімальної зарплати та прожиткового мінімуму в Україні за 2015-2019 рр.

Як видно на рис. 2.1 в Україні невисокий рівень оплати праці, що вимагає від держави додаткового контролю та підтримки. Також маємо змогу спостерігати, що реальна заробітна плата з врахуванням індексу споживчих цін зростає повільно. Мова йде про низьку заробітну плату через незбалансовану політику у сфері ціноутворення.

Статистика за 2017 демонструє, що у I півріччі 2017 р. найбільша частка домогосподарств (12,5%) отримувала в середньому на душу до 3000 грн., а вже у I півріччі 2018 року понад 5600 грн. в середньому на душу отримувало 25,5% домогосподарств. Зазначені дані свідчать про збільшення кількості сімей, що мають високі доходи. Проте висновки можна робити лише після того як буде розглянуто структуру сукупних витрат домогосподарств. В середньому за

місяць у I півріччі 2017 року 97,3% витрат сім'ї становили сукупні споживчі витрати. Відповідно тільки 6,3% неспоживчих витрат, а це допомога родичам й іншим особам, купівля акцій, сертифікатів, вклади до банків, аліменти, будівництво та капітальний ремонт. У I півріччі 2018 року в середньому за місяць споживчі витрати становили 92,5%, що все ж лишається високим показником. Можна зробити висновок про те, що виключно підвищення оплати праці не є ефективним кроком для покращення якості життя. Структура показує, що більше 90% ресурсів витрачається на споживання та менше 10% на інвестиції чи інші цілі.

Отже, за наведеними даними індекс якості життя населення України у 2019 році являється помірним, а добробут населення потрібно вважати низьким.

2.2 Регіональна диференціація якості життя населення: методи розрахунку та виявлені закономірності

Провівши аналіз провідних методик оцінки якісних характеристик життя населення, які використовуються як в міждержавних так і внутрішніх дослідженнях та порівняннях, нами було використано гібридну методику оцінки регіонального індексу якості життя. До розрахунків ми вирішили включити наступні показники, що характеризують рівень добробуту населення, та з огляду наявності офіційних статистичних даних по регіонах України за наведеними нижче показниками.

1. Індекс реальної заробітної плати розраховується як виражене у відсотках відношення зміни номінальної заробітної плати до індексу споживчих цін (індексу інфляції).

2. Середня заробітна плата. Зважаючи на те, що в структурі доходу переважає заробітна плата, ми взяли для розрахунків абсолютну величину розміру середньої заробітної плати. Середня заробітна плата – це макроекономічний показник, що обчислюється як середнє арифметичне значення заробітних плат певної групи працівників, в даному випадку – по області. Розраховується, виходячи із фонду оплати праці працівників (включаючи оплату праці сумісників), премій, надвишок, винагород за підсумками роботи за рік та одноразових заохочень.

3. Індекс споживчих цін – показник, що характеризує зміни загального рівня цін на товари та послуги, які купує населення для невиробничого споживання. Задоволення потреб населення шляхом придбання товарів та послуг є невід’ємною частиною формування добробуту. Тому у розрахунках ми враховуємо індекс споживчих цін.

4. Рівень безробіття в країні відображає кількість потенційно незабезпечених громадян та опосередковано впливає на купівельну спроможність та стан здоров’я, тому приймаємо його до уваги під час розрахунків. Рівень безробіття – кількісний показник, який визначається як

відношення кількості безробітних до загальної чисельності економічно активного працездатного населення країни (регіону, соціальної групи), та вимірюється у відсотках. Оскільки це – негативне явище, то проміжний індекс в таблиці 2.3. покажемо у від’ємному значенні.

5. Індекс стану здоров’я населення обчислюється як відсоток населення, що визначають свій стан здоров’я як добрий чи дуже добрий (за суб’єктивними оцінками опитуваних).

6. Природний рух населення розраховується як співвідношення кількості живонароджених до 100 померлих людей в межах адміністративно-територіальної одиниці (в нашому випадку – в області).

В таблиці 2.2. указані базові показники за 2019 рік, що були використані нами для розрахунку індексу. У якості операційних одиниць були обрані області. Показники по Донецькій і Луганській областях не враховувались, оскільки повна інформація відсутня навіть по підконтрольним Україні територіям. Також, показники по Київській області вказані без врахування м. Києва.

Таблиця 2.2

Вихідні показники для розрахунку регіонального показника якості життя в Україні*

Адміністративні одиниці	Індекс реальної заробітної плати, %	Середня заробітна плата, грн.	Індекс споживчих цін, %	Рівень безробіття, %	Індекс стану здоров’я населення, %	Природний рух населення (кількість живонароджених на 100 померлих), осіб
Україна	111,4	9429	104,1	8,6	50	53
Вінницька	112,4	8333	102,4	9,7	49	49
Волинська	110,9	7711	104,9	10,8	59	78
Дніпропетровська	114,2	9407	103,7	7,9	43	44

Житомирська	110,0	7625	103,6	10,0	47	48
Закарпатська	106,1	8312	104,3	9,4	62	84
Запорізька	113,6	9273	103,2	9,9	34	41
Івано-Франківська	110,4	8037	104,5	7,6	46	69
Київська (без м.Києва)	113,9	9812	104,4	6,0	51	50
Кіровоградська	111,2	7415	103,6	11,3	49	41
Львівська	109,0	8368	104,2	6,7	56	66
Миколаївська	121,0	8702	103,8	9,6	41	47
Одеська	111,8	8350	103,9	6,1	59	63
Полтавська	104,2	8823	104,5	10,9	53	39
Рівненська	115,5	7822	104,4	8,8	64	87
Сумська	109,3	7819	104,8	8,1	54	37
Тернопільська	111,2	7347	104,2	10,3	49	54
Харківська	109,6	8229	104,8	5,2	47	44
Херсонська	112,0	7292	103,3	9,8	47	52
Хмельницька	115,6	7604	104,4	8,3	63	51
Черкаська	112,1	7800	103,2	8,5	41	39
Чернівецька	102,5	7186	103,8	7,8	51	75
Чернігівська	105,7	7288	104,3	10,6	45	33

*складено автором за [12,17]

В якості методики розрахунку індексу було використано методику «зважених» балів, яка являється досить поширеною для проведення простого районування за багатомірними показниками в суспільно-географічних дослідженнях. Методика передбачає зведення показників в єдину систему виміру за шляхом їхнього нормування по максимальному показнику. Тобто, в ряду $x_1, x_2, x_3, \dots, x_{(max)} \dots x_n$ вибирається максимальне значення $x_{(max)}$, а вихідний ряд трансформується в безрозмірний: $x_1/x_{(max)}, x_2/x_{(max)}, x_3/x_{(max)}, \dots, x_n/x_{(max)}$. Для отримання багатомірного індексу відповідні показники, виражені в частині одиниці було додано (табл.2.3.). Також було здійснено ранжування отриманого індексу.

Таблиця 2.3

Проміжні індекси та регіональний індекс щастя в Україні*

Адміністративні одиниці	Індекс реальної заробітної плати, % В частинах одиниці	Середня заробітна плата, грн. В частинах одиниці	Індекс споживчих цін, % В частинах одиниці	Рівень безробіття, % В частинах одиниці	Індекс стану здоров'я населення, % В частинах одиниці	Природний рух населення (кількість живонароджених на 100 померлих), осіб В частинах одиниці	Регіональний показник якості життя	Ранжування областей за регіональним показником якості життя						
Україна	111,4	9429	104,1	8,6	50	53								
Вінницька	112,4	0,93	8333	0,85	102,4	0,98	9,7	-0,86	49	0,77	49	0,56	3,22	13
Волинська	110,9	0,92	7711	0,79	104,9	1,00	10,8	-0,96	59	0,92	78	0,90	3,57	7
Дніпропетровська	114,2	0,94	9407	0,96	103,7	0,99	7,9	-0,70	43	0,67	44	0,51	3,37	11
Житомирська	110,0	0,91	7625	0,78	103,6	0,99	10,0	-0,88	47	0,73	48	0,55	3,07	17
Закарпатська	106,1	0,88	8312	0,85	104,3	0,99	9,4	-0,83	62	0,97	84	0,97	3,82	3
Запорізька	113,6	0,94	9273	0,95	103,2	0,98	9,9	-0,88	34	0,53	41	0,47	2,99	20
Івано-Франківська	110,4	0,91	8037	0,82	104,5	1,00	7,6	-0,67	46	0,72	69	0,79	3,57	6

Київська (без м.Києва)	113,9	0,94	9812	1,00	104,4	1,00	6,0	-0,53	51	0,80	50	0,57	3,78	5
Кіровоградська	111,2	0,92	7415	0,76	103,6	0,99	11,3	-1,00	49	0,77	41	0,47	2,90	21
Львівська	109,0	0,90	8368	0,85	104,2	0,99	6,7	-0,59	56	0,88	66	0,76	3,79	4
Миколаївська	121,0	1,00	8702	0,89	103,8	0,99	9,6	-0,85	41	0,64	47	0,54	3,21	14
Одеська	111,8	0,92	8350	0,85	103,9	0,99	6,1	-0,54	59	0,92	63	0,72	3,87	2
Полтавська	104,2	0,86	8823	0,90	104,5	1,00	10,9	-0,96	53	0,83	39	0,45	3,07	18
Рівненська	115,5	0,95	7822	0,80	104,4	1,00	8,8	-0,78	64	1,00	87	1,00	3,97	1
Сумська	109,3	0,90	7819	0,80	104,8	1,00	8,1	-0,72	54	0,84	37	0,43	3,25	12
Тернопільська	111,2	0,92	7347	0,75	104,2	0,99	10,3	-0,91	49	0,77	54	0,62	3,14	15
Харківська	109,6	0,91	8229	0,84	104,8	1,00	5,2	-0,46	47	0,73	44	0,51	3,52	10
Херсонська	112,0	0,93	7292	0,74	103,3	0,98	9,8	-0,87	47	0,73	52	0,60	3,12	16
Хмельницька	115,6	0,96	7604	0,77	104,4	1,00	8,3	-0,73	63	0,98	51	0,59	3,56	8
Черкаська	112,1	0,93	7800	0,79	103,2	0,98	8,5	-0,75	41	0,64	39	0,45	3,04	19
Чернівецька	102,5	0,85	7186	0,73	103,8	0,99	7,8	-0,69	51	0,80	75	0,86	3,54	9
Чернігівська	105,7	0,87	7288	0,74	104,3	0,99	10,6	-0,94	45	0,70	33	0,38	2,75	22
<i>Максимальне значення</i>	<i>121</i>		<i>9812</i>		<i>104,9</i>		<i>11,3</i>		<i>64</i>		<i>87</i>			

*складено автором за [12,17]

Відповідно, за результатами проведених розрахунків регіонального індексу щастя, нами було складено картосхему (рис.2.2.), яка ілюструє регіональні відмінності показника якості життя по адміністративним областям України.

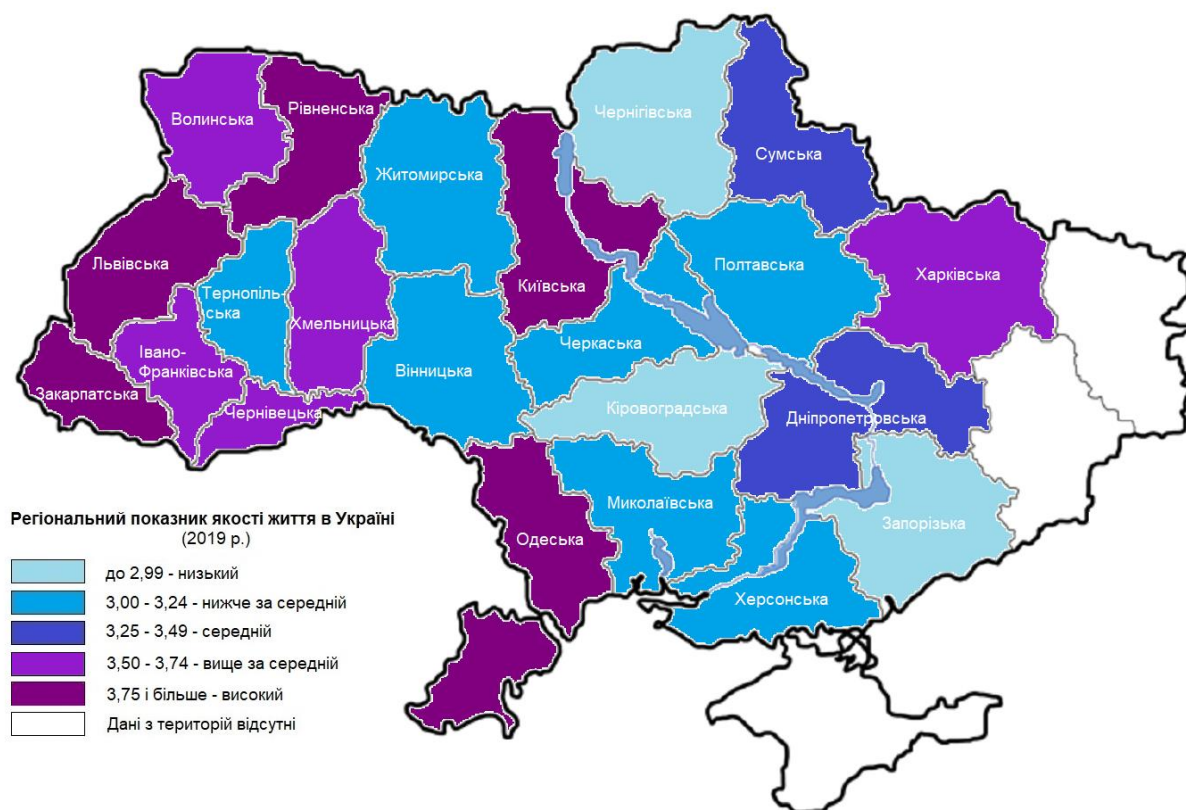

Рис.2.2. Регіональний показник якості життя по адміністративним областям України (за 2019 р.) (складено та розраховано автором)

До регіонів з найнижчим показником якості життя ввійшли 3 області: Чернігівська, Запорізька, Кіровоградська. На нашу думку, такий результат спричинено тим, що в Чернігівській області «потягла» рейтинг униз низька народжуваність, Запорізька – показує гірший стан здоров'я, Кіровоградська має занижку народжуваність та вищий рівень безробіття (відповідно до наведених даних у таблиці 2.3.).

До регіонів з нижчим за середній показником якості життя ввійшли 7 областей: Вінницька, Житомирська, Миколаївська, Полтавська, Херсонська, Черкаська, Тернопільська. Ці регіони мають більш-менш схожі риси: досить

низьку народжуваність та високий рівень безробіття. Полтавська область вирізняється серед зазначених найнижчим рівнем народжуваності та найнижчим індексом заробітної плати. В Черкаській області також занижений показник народжуваності. Проте, слід зазначити, що в усіх адміністративних областях з показником якості життя нижчим за середній індекс стану здоров'я в цілому втішній.

До регіонів з середнім рівнем якості життя відносяться лише 2 області: Дніпропетровська та Сумська. Остання має дещо нижчу заробітну плату та природний приріст.

Адміністративні області з показником якості життя вищий за середній, а саме Волинська, Івано-Франківська, Харківська, Хмельницька, Чернівецька, хоча й потрапили до спільного проміжку значень, проте мають значні відмінності за окремими критеріями якості життя. Так, Харківська область має найнижчий показник безробіття серед усіх регіонів України, Волинська – у трійці найбільш «безробітних» областей, тоді як по народжуваності чи за індексом стану здоров'я ситуація протилежна.

До регіонів з найвищим показником якості життя населення відносяться Рівненська, Закарпатська, Львівська, Одеська, Київська області. Серед зазначених найбільш стабільною здається Львівська – досить низький рівень безробіття, високі економічні та демографічні показники. В результаті проведеної роботи бачимо, що більшість адміністративних областей України мають показник ЯЖН середній або нижче середнього.

2.3. Показник добробуту населення в Херсонській області та його місце у рейтингу регіонів України

Херсонська область за регіональним показником якості життя в Україні за даними 2019 року посідає 16 місце з 22 та характеризується за рівнем якості життя нижче середнього. Тут і далі під час характеристики Херсонської області використовуємо для порівняння дані із таблиці 2.3.

Така невтішна ситуація, на нашу думку, склалася з декількох причин.

По-перше, згідно із даними Державної служби статистики України, розмір середньої заробітної плати мешканців Херсонщини за 2019 рік становить лише 7292 грн. і входить до трійки найнижчих показників середньої заробітної плати серед адміністративних областей України.

По-друге, показник безробіття вищий за середній по країні (8,6%) і становить 9,8%. Такі низькі економічні показники тут пояснюються переважанням сільського господарства в господарській структурі та високою часткою сільського населення. Така ситуація з низьким індексом загалом пов'язана із загальною катастрофічною ситуацією в українських селах. Також Херсонську область можна характеризувати як периферійний регіон, де відтік потенціалу здійснюється в сусідні більш розвинуті Одеську та Дніпропетровську області, які є центральним ядром розвитку відносно оточуючих периферійних областей.

Крім цього, є ряд локальних причин зниженого рівня економічного розвитку Херсонщини. Це і низька додана вартість в агропромисловому комплексі, і недостатня фінансово-кредитна підтримка підприємництва області з бюджетів усіх рівнів. До переліченого також можна додати слабо розвинену інфраструктуру підтримки бізнесу та залучення інвестицій.

На фоні невтішної картини економічних показників розвитку та добробуту маємо змогу спостерігати, що демографічні показники не набагато покращують показники соціально-економічної ситуації регіону.

Індекс стану здоров'я населення становить 47% (тоді як середній по країні – 50%). Це свідчить про те, що суб'єктивне сприйняття громадянами свого здоров'я таке: визначають свій стан здоров'я як добрий чи дуже добрий лише 47% опитуваних. Зважаючи на в цілому екологічну ситуацію регіону як задовільну або помірно забруднену [14,15,23], можна припустити, що невдоволеність власним здоров'ям у населення присутнє також і через економічну нестабільність.

Природний рух населення – у 2019 році в середньому 52 живонароджених на 100 померлих – схожий із середнім показником по Україні (53 особи). Народження дітей – показник, який в цілому відображає здатність населення до відтворення та економічну спроможність працездатного населення.

Щодо індексу реальної заробітної плати у Херсонській області та по країні в середньому – 112% та 111,4% відповідно. Також майже не відрізняється від середнього по країні (104,1%) індекс споживчих цін –103,3%. В цілому, стосовно цих економічних показників, динаміка зростання розміру реальної заробітної плати та індексу споживчих цін прийнятна.

РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПОБЕРАЩЕННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ХЕРСОНЩИНИ ТА УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід покращення якості життя населення

В розвинених країнах підвищення рівня й якості життя населення є одним з найпріоритетніших напрямків економічного розвитку. Цей напрямок реалізується на національному рівні в низці країн, наприклад в Німеччині, Швеції, Японії, США в межах концепції соціально-орієнтованої держави. Підвищення якості життя населення набуває все більшої актуальності в сучасних умовах й в Україні.

Вперше положення держави добробуту з'явилися на шпальтах суспільно-політичної думки Німеччини в 80-ті рр. XIX століття. З метою зниження впливу соціал-демократичної партії на настрої населення, уряд Отто фон Бісмарка прийняв ряд законів щодо страхування працівників промислових підприємств. Як зазначалось в урядовій заяві щодо цього, лікування соціальних хвороб потребує застосування не лише репресивних заходів проти соціал-демократії, проте й піклування про «добробут працівників». Так, соціальна політика отримала ступінь офіційної доктрини Німеччини й була закріплена у Веймарській конституції 1919 р., завдяки цьому громадянам довелось отримати соціальні права на об'єднання у профспілки, а також захист від безробіття, охорону здоров'я й працездатності.

Певні заходи у сфері соціальної політики почали приймати також й інші країни, проте розвиток цього руху припинився внаслідок економічної кризи 30-х років. Процеси утворення ідеології суспільного добробуту відродились після другої світової війни. В 40-50-х рр. XX ст. під поняттям «політика соціального добробуту» в той час розумілись програми, що були спрямовані на досягнення високого життєвого рівня людей внаслідок створення державних систем освіти, охорони здоров'я й підтримки житлового будівництва, крім того надання допомоги громадянам, що не можуть власними

ресурсами забезпечити собі мінімум доходів. Наступний розвиток соціальних програм почав забезпечуватися заходами демографічної політики країни, завданнями щодо охорони навколишнього природного середовища, захисту національної культури та інше.

На сьогодні існує кілька моделей соціальної держави, тому має місце й багатоваріантність підходів та механізмів забезпечення якості життя населення. У таблиці 3.1 відображено критерії позиціонування моделей соціальної політики [1, с . 30].

Таблиця 3.1

Моделі соціальної держави

Критерії позиціонування	Скандинавська модель	Англосаксонська модель (модель Беверіджа)	Континентальна модель (модель Бісмарка)	Південно-європейська модель (рудиментарна)
Основна відповідальність	Держава	Держава	Ринок праці	Родина та церков
Вид солідарності	Суспільна	Переважно індивідуальна	Економічна	Родинна
Рівень перерозподілу доходів	Високий	Середній	Обмежений	Обмежена
Рівень наданих соціальних послуг	Середній/ високий	Середній / високий	Диференційований	Низький
Рівень охопту населення соціальними послугами	Усі громадяни країни	Усі громадяни країни	Усі зайняті	Переважаючі бідні
Джерела фінансування	Податки	Податки	Страхові внески	Страхові внески та інші джерела
Управління	Держава/ профспілки	Держава	Страхові самокеровані організації	Страхові самокеровані організації

Слід зазначити, що механізми реалізації вказаних моделей в сучасних умовах вимагають значних змін через наступні світові процеси: глобалізація економіки, її інтеграція й зростання відкритості, а також лібералізація

економічних відносин й змін у демоекономічних параметрах світової спільноти .

Мова йде не тільки про підходи до розв'язання соціальних проблем, але й про тенденцію до урівноважування форм й напрямів, поширення більш еквівалентного розуміння ролі й місця соціальної політики, зростання розмаїття національних рис механізмів розв'язання визначених соціальних проблем. Таким чином, в світі відбувається взаємопроникнення різних типів соціальної політики, крім того зростає рівень її регіоналізації.

Окрім зазначеного вище, у кожній країні в структурі соціальної політики виявляються деякі національні особливості. Так, для Німеччини характерне повне невтручання держави в переговорний процес, що проходить між профспілками й роботодавцями. У Великобританії уряд здійснює жорстку політику щодо профспілок, у Франції високий ступінь втручання країни у процес соціального діалогу із значним акцентом на інтереси найманих працівників. Навіть США, при мінімальному втручанні у регулювання ринку праці, здійснює значні витрати на різні соціальні програми задля соціального захисту населення й забезпечення належного рівня життя.

На європейському форумі з соціальної політики, що відбувся в Брюсселі наприкінці 1990-х рр. були сформульовані такі питання, проблемні підходи, що потребують переосмислення. Мова йде про: соціальну солідарність чи індивідуальну соціальну відповідальність; задоволення соціальних потреб колективно чи індивідуально; доступ до соціальних фондів суспільства для всіх громадян або для окремих категорій.

На наш погляд, вітчизняну модель соціальної держави не можна в чистому вигляді відносити до однієї із цих моделей. Проте простежується також певна її схожість з континентальною моделлю, що має ринкову орієнтованість, тобто з німецькою моделлю. Окрім того присутні й деякі риси ліберальної моделі, що притаманна США, наприклад, щодо обмеженості втручання країни у вирішення питань зайнятості й ринку праці, а також переговорного процесу між суб'єктами господарювання.

Беручи до уваги шляхи модернізації інституту соціальної політики у нашій країні, слід відмітити, що це завдання дуже складне. Незважаючи на значні досягнення ЄС в розв'язанні завдання соціального розвитку, а також забезпечення високої якості життя людей, навіть в межах зазначеного міжнародного об'єднання, присутні різні погляди в концептуальних підходах, що стосуються вирішення соціальної проблематики.

Зауважимо, що для того, щоб підвищити рівень життя населення дуже важливою є розбудова держави за актуальними світовими соціальними стандартами, що закріплено в конвенціях МОП, Європейській соціальній хартії та, Європейському кодексі соціального забезпечення. Такий підхід дозволить відійти від забезпечення соціальних гарантій на найнижчому ступені, тобто, на рівні прожиткового мінімуму та наблизитися до цивілізованих стандартів. На сьогодні більшість виплат в системі соціального забезпечення в нашій країні прив'язані до прожиткового мінімуму. Європейські соціальні стандарти щодо соціального забезпечення базуються на попередньому заробітку середньостатистичного одержувача допомоги, ним вважається чоловік з дружиною й двома дітьми.

3.2. Можливі підходи покращення якості життя населення Херсонщини та способи їх втілення у життя

Основна особливість процесу управління соціально-економічним розвитком в Україні в нових ринкових умовах полягає в тому, що встановлені завдання і пріоритети соціально-економічного розвитку, природоохоронної і соціокультурної діяльності здійснюються не в площині суто державного управління, а в регіональному середовищі і повинні враховувати інтереси конкретних власників, суб'єктів господарювання. Розповсюдженою є думка про те, що незалежні фірми і підприємства не хочуть підпорядковуватися будь-якій стратегії управління, якщо це зменшує їх прибуток чи порушує їх режим діяльності. З другого боку, саме від державної влади залежить, які

підприємства і фірми можна залучити для виконання тих або інших програм розвитку, зробити опорними чи, навпаки, реструктурувати і де знайти важелі для цього. Іншими словами, мова йде про примирення і збалансування інтересів не тільки різних сфер – економічної, соціально, екологічної, духовної, але й різних суб'єктів господарювання.

Відсутнє ігнорування ролі суспільно-географічного, соціально-економічного, природно-господарського та інших видів районування, як і ролі різних видів географічної типізації територій, не може не мати негативних наслідків. Органи управління вочевидь мають труднощі при розробці і впровадженні своїх рішень, адже поширені зараз рейтинги регіонів за різними показниками дозволяють показати лише загальне місце регіону серед інших, але не дозволяють вирішувати комплексні завдання організації виробництва і суспільного життя на конкретній території. Врахування суспільно-географічного фактору в управлінні регіональним розвитком передбачає, насамперед, врахування властивостей геосистем та їх використання в якості безпосередньо предмету державного регулювання розвитку. Ми підтримуємо думку провідних економіко-географів, які виділяють геосоціосистеми, справедливо акцентуючи увагу на значній ролі соціальної складової у формуванні багатьох властивостей геосистем, цілеспрямованій взаємодії регіонального соціуму з середовищем для задоволення власних потреб.

Велику роль в управлінні якістю життя населення в регіоні має відігравати створення і поширення, а також забезпечення визнання позитивного образу України та її регіонів. В число інструментів покращення показника повинен входити територіальний маркетинг, який в загальному вигляді означає певний спосіб мислення і дій регіональних органів управління в їх взаємодії з підприємцями, спрямований на задоволення потреб населення як в даному регіоні, так і за його межами. Він передбачає системне вивчення стану і тенденцій розвитку територій з метою впровадження рішень щодо підтримки привабливості і престижу регіону і зосередженого в ньому потенціалу можливостей. Використання територіального маркетингу означає

перетворення територіальних органів влади на партнерів підприємців, здатних не просто враховувати специфіку власного регіону, але й здійснювати безпосередню взаємодію між органами влади, виробниками, споживачами, інвесторами, місцевими жителями, туристами тощо. Хоча територіальний маркетинг є недостатньо розробленим інструментом управління, окремі його сторони вже мають відображення в теорії і активно використовуються на практиці. Прикладом може виступати маркетинг іміджу – залучення інвестицій і активна туристична діяльність на основі створення і розповсюдження через ЗМІ позитивної картини регіону. Імідж регіону – сукупність раціональних та емоціональних уявлень про регіон, яка формується на основі співставлення всіх ознак території, власного досвіду людей і думок, які впливають на створення певного образу. Іншими словами, як і в оцінці якості життя населення, в оцінці іміджевих характеристик території значну роль відіграють дві складові – об’єктивна і суб’єктивна.

Важливо вказати на те, що «споживачами» іміджу регіону, з точки зору концепції якості життя населення, є не тільки підприємці або населення інших регіонів, а, насамперед, місцеве населення. Територіальний маркетинг повинен відіграти особливу роль в позиціюванні території, визначенні стратегії діяльності органів влади і населення для розвитку переваг регіонів і мінімізації дефіцитів. Вважається, що це досить малозатратний аспект, оскільки він не вимагає радикальних змін інфраструктури, формування інших реальних факторів привабливості, а концентрує зусилля переважно на поліпшенні комунікативних аспектів, інформації і пропаганді вже існуючих, раніше створених переваг тих або інших територій. Параметрами, що визначають позитивний образ (імідж) регіону є:

- умови життя населення – наявність житла для різних соціальних груп населення, соціальні послуги, якість харчування, споруди для відпочинку, рівень і доступність освіти, лікування;
- кадрові ресурси – підготовка, підвищення кваліфікації, адаптація до нових умов і вимог;

- інфраструктура – транспорт, зв'язок, засоби передачі даних, готелі, побутові послуги та ін.;
- високі технології – здатність території розвивати і підтримувати високотехнологічні галузі, оновлювати існуючу базу;
- капітал – маса капіталу, сконцентрована на території у вигляді власних і запозичених засобів;
- контролюючі органи – раціональність, мобільність, ефективність, чесність, відсутність бюрократизму;
- інфраструктура бізнесу – доступність і рівень послуг у галузі консалтингу, аудиту, реклами, права, інформації, зв'язків з громадськістю, інституційні умови здійснення операцій з титулами власності;
- влада – команда осіб, компетентність її членів, нестандартність ідей, стиль ухвалення рішень, прозорість законотворчої діяльності, ставлення до соціальних проблем.

Покращення рівня й якості життя людей є основною метою будь-якого прогресивного суспільства. Країна повинна забезпечувати сприятливі умови для довгого та безпечного, здорового та благополучного життя населення, тим самим забезпечуючи економічне зростання та соціальну стабільність у суспільстві.

Покращення якості життя людей в Україні вимагає безумовно перш за все економічного зростання, а також зростання на цій основі доходів населення, яке може відбуватися за таких умов:

- виходу із політичної кризи та подолання корупції;
- проведення урядом держави соціально відповідальної політики;
- спрямованості зусиль України на поживлення економіки в наслідок інвестування в реальний сектор виробництва;
- формування соціальних державних гарантій за принципом європейських підходів, наприклад за рахунок медіанного доходу населення;
- закріплення наявності в заробітній платі й прожитковому мінімуму, а також інших соціальних гарантіях визначеної та обґрунтованої частини для

утримання й гідного виховання здорових поколінь, іншими словами забезпечення належного рівня життєдіяльності не тільки самого працюючого, а й його родини (для простоти розрахунків в міжнародній практиці використовують коефіцієнт збільшення цих показників 1,25 – 1,3);

- забезпечення взаємоузгодження вартості робочої сили, її ціни та розміру заробітної плати;

- удосконалення податкової політики й передбачення диференційованої ставки податків на заробітну плату й на нерухомість, що таким чином дозволить наповнити державну казну й підвищити справедливість розподілу доходів;

- підвищити соціальну відповідальність бізнесу.

Під час написання курсової роботи нами було проведено SWOT-аналіз Херсонської області, за допомогою якого визначено сильні й слабкі чинники та можливі зовнішні впливи на подальший соціальний та економічний розвиток Херсонської області (Додаток А).

На основі проведеного SWOT-аналізу Херсонської області можливо стверджувати, що основними шляхами покращення соціально-економічного розвитку та добробуту населення у Херсонській області є:

- розвиток й збереження населення;
- екологічна безпека та ресурсозбереження;
- забезпечення місцевого економічного розвитку.

Збереження й розвиток людського капіталу є однією з важливих складових місцевої політики. Для Херсонської області демографічний баланс постає визначальним, адже її територія характеризується низькою щільністю населення порівняно з середньою по Україні. Відповідно до економічних обставинами, за останніх 20 років відбувалися процеси «вимивання» населення з території області. Проте низька щільність населення забезпечує ідеальні умови для застосування екологічно чистих видів виробництва сільськогосподарської продукції та створення умов для розвитку рекреаційної сфери.

Однак слід зазначити, що відповідно до демографічного аналізу для Херсонської області основними викликами щодо демографічної ситуації є: старіння й загальне скорочення населення, зниження чисельності населення працездатного віку, і як наслідок — брак молодих працівників. Зазначені вище тенденції чинитимуть негативний вплив на систему розселення й можуть спричинити у майбутньому зникнення певних населених пунктів якщо держава не буде проводити цілеспрямовану діяльність щодо збереження населення загалом. Досить активне включення Херсонської області у процес децентралізації й зміцнення територіальних громад, їх подальший поступовий розвиток будуть забезпечуватись завдяки створенню інституційних умов щодо розвитку населених пунктів.

Таким чином, збереження й розвиток системи розселення, а також зміцнення громад визначатиме рівномірний розвиток території області у майбутньому. Створення достатніх умов для надання повного спектру соціальних послуг й формування позитивного іміджу території як місця проживання, сприятиме стабілізації населення.

На сьогодні, за умов постійних економічних викликів лише глибока диференціація у сфері економіки області зможе гарантувати відносну сталість й стабільність. Переважання агропромислового сектору сьогодні передбачає деякий захист від стрімких коливань, проте саме такий фактор може стати стримуючим, адже на сучасному етапі розвитку характеризується низькою інноваційною складовою.

Основні особливості Херсонської області закладають основи для застосування дієвих механізмів стимулювання економічного зростання на місцевому рівні, в тому числі таких: державно-приватне партнерство, й кооперація, впровадження кластерних форм організації виробництва й підтримка підприємництва, малого і середнього бізнесу.

Відповідно до вимог сучасного світу, економічне зростання Херсонщини вимагає досить розвиненого інституційно-правового середовища задля впровадження ефективних важелів стимулювання економічної

активності, а також їх системної підтримки на ступені місцевого самоврядування й узгодженої діяльності усіх ланок публічної влади задля забезпечення інфраструктурної підтримки дійсного сектору економіки.

Через зростання ризиків нової «хвилі» світової фінансово-економічної кризи особливої актуальності для Херсонщини набуває міжрегіональне та міжмуніципальне співробітництво.

Наступний розвиток логістичної сфери й транспортної інфраструктури сприятиме розвитку транскордонного співробітництва.

Розширення сфери дії внутрішніх виробничих й коопераційних зв'язків із іншими областями України, а також розвиток міжнародних зв'язків значно сприятиме утворенню місткого цілісного внутрішнього ринку й розширюватиме можливості виходу на міжнародні ринки. Крім того інфраструктурна підтримка локального економічного розвитку у найширшому розумінні має бути головним завданням, яке сприятиме:

- утворенню середовища довіри й співпраці на території області задля всіх суб'єктів підприємництва;
- підвищенню рівня інвестування зовнішніми й внутрішніми інвесторами у економіку Херсонської області;
- утворенню сприятливих умов для розвитку та збереження локального бізнесу й забезпеченню його інфраструктурної підтримки;
- поглибленню міжобласних, міжнародних зв'язків.

Гарантування екологічної сталості й ресурсозбереження має бути основою сучасного господарювання. Не зважаючи на те, що структура економіки області переважно не містить підприємств, що є прямою загрозою стану довкілля, вона має досить велику кількість суб'єктів господарювання, господарська діяльність яких прямо пов'язана з використанням природних ресурсів.

ВИСНОВКИ

За результатами виконання дослідження можна зробити наступні висновки.

1. Категорії що описують якість життя населення є досить різноманітними та цікавими з позиції суспільної географії. Так, за основним визначенням, під якістю життя с суспільній географії розуміють: «інтегральну характеристику умов життєдіяльності населення, що визначається за всіма показниками, що впливають на життєдіяльність населення і можуть бути оцінені як кращі чи гірші». Показник якості життя, і являє собою показник, що відображає добробут людей в різних країнах світу, який був запропонований New Economics Foundation (NEF) в липні 2006. Головне завдання індексу відобразити «реальний» добробут націй.

Найбільш вагомими методиками оцінки якості життя та індексу щастя у міжнародних порівняннях це:

- індекс якості життя (Better Life Index), що публікується Організацією економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), що оцінюється за 9-ма групами індикаторів;

- індекс розвитку людського потенціалу» (ІРЛП), (англ. Human Development Index, HDI), що розраховується за 6-ма коефіцієнтами;

- «індекс якості життя» (англ. quality-of-life index) розроблений компанією «Economist Intelligence Unit», що потребує для розрахунку 9 коефіцієнтів.

2. Індекс якості життя розуміється як оцінка загальної якості життя, що здійснюється за допомогою емпіричної формули, що враховує купівельну спроможність населення, а також індекс забруднення, співвідношення ціни на житло до доходу й індекс вартості життя, індекс безпеки й індекс охорони здоров'я, індекс часу дорожнього руху й індекс клімату.

Здійснивши аналіз провідних методик оцінки якісних характеристик життя населення, які використовуються як в міждержавних так і внутрішніх

дослідженнях та порівняннях, нами було використано гібридну методичку оцінки регіонального індексу якості життя. До розрахунків ми вирішили включити наступні показники, що характеризують рівень добробуту населення, та з огляду наявності офіційних статистичних даних по регіонах України за такими показниками: індекс реальної заробітної плати, середня заробітна плата, індекс споживчих цін, рівень безробіття, індекс стану здоров'я населення і природний рух населення. У якості операційних одиниць були обрані області. В якості методички розрахунку індексу було використано методичку «зважених» балів, що передбачає зведення показників в єдину систему виміру за шляхом їхнього нормування по максимальному показнику. Також було здійснено ранжування отриманого індексу.

Відповідно, за результатами проведених розрахунків регіонального індексу щастя, нами було складено картосхему, яка способом якісного фону ілюструє регіональні відмінності показника якості життя по адміністративним областям України. В результаті проведеної роботи було визначено, що більшість адміністративних областей України мають показник ЯЖН середній або нижче середнього. Така ситуація є досить прогнозованою, оскільки Україна на даному етапі свого розвитку перебуває у кризовому стані, доходи населення дуже низькі і більша частина населення (від 50-70%) перебуває за гранню бідності. Зрозуміло що в такому випадку досить складно говорити про якість життя населення, але дане дослідження мало на меті показати регіональні диспропорції і їхні причини, тому його результати є досить корисними для використання в ракурсі соціально-економічної характеристики регіонів, а також для планування регіональної політики.

3. Херсонська область за регіональним показником якості життя в Україні за даними 2019 року посідає 16 місце з 22 та характеризується за рівнем якості життя нижче середнього. Причинами цьому є низький рівень заробітної плати в порівнянні з іншими регіонами, також спостерігається порівняно високий рівень безробіття. Такі низькі економічні показники тут пояснюються переважанням сільського господарства в господарській

структурі та високою часткою сільського населення. Така ситуація з низьким індексом загалом пов'язана із загальною катастрофічною ситуацією в українських селах. Також Херсонську область можна характеризувати як периферійний регіон, де відтік потенціалу здійснюється в сусідні більш розвинуті Одеську та Дніпропетровську області, які є центральним ядром розвитку відносно оточуючих периферійних областей. Такі економічні показники, як індекс реальної заробітної плати та індекс споживчих цін є середніми по країні. Індекс стану здоров'я населення та природний рух також наближеними до середніх значень по країні за 2019 рік.

Крім цього, є ряд локальних причин зниженого рівня економічного розвитку Херсонщини. Це і низька додана вартість в агропромисловому комплексі, і недостатня фінансово-кредитна підтримка підприємництва області з бюджетів усіх рівнів. До переліченого також можна додати слабо розвинену інфраструктуру підтримки бізнесу та залучення інвестицій.

4. Велику роль в управлінні якістю життя населення в регіоні має відігравати створення і поширення, а також забезпечення визнання позитивного образу України та її регіонів. В число інструментів покращення показника повинен входити територіальний маркетинг, який в загальному вигляді означає певний спосіб мислення і дій регіональних органів управління в їх взаємодії з підприємцями, спрямований на задоволення потреб населення як в даному регіоні, так і за його межами. Імідж регіону – сукупність раціональних та емоціональних уявлень про регіон, яка формується на основі співставлення всіх ознак території, власного досвіду людей і думок, які впливають на створення певного образу. Це має бути вдалим рішенням, оскільки територіальний маркетинг не вимагає радикальних змін інфраструктури, формування інших реальних факторів привабливості, а концентрує зусилля переважно на поліпшенні комунікативних аспектів, інформації і пропаганді вже існуючих, раніше створених переваг тих або інших територій.

На основі раніше проведеного SWOT-аналізу Херсонської області можливо стверджувати, що основними шляхами покращення соціально-економічного розвитку та добробуту населення у Херсонській області є:

- розвиток й збереження населення;
- забезпечення сталого економічного розвитку на місцевому рівні;
- екологічна безпека й ресурсозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. OECD Better Life Index Country Reports. Режим доступу : <https://www.oecd.org/newsroom/BLI2013-Country-Notes.pdf>
2. Андреева О. Уровень и качество жизни: содержание понятий и их составляющие. Ойкумена. 2012. – № 4. – С. 68-77.
3. Антология экономической классики. Перевод. Столярова А.– М. : ЭКОНОМ, 1993. – 475 с.
4. Баркенхоева Р. Повышение уровня и качества жизни населения как доминанта регионального развития. Вестник АГУ. – 2017. – № 1 (195). – С. 13-22.
5. Башинський Т. Рівень життя населення : огляд методик оцінки. Науковий вісник Ужгородського університету. 2014. – № 2 (43). – С. 232-234.
6. Бідність населення України: методологія, методика та практика аналізу: монографія / Е. М. Лібанова; Держ. вищ. навч. закл. «Київ. нац. екон. ун-т ім. В.Гетьмана», НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. — К., 2008. — 330 с.
7. Богуцький О. Аналіз соціально-економічної категорії рівня життя населення України // Україна: аспекти праці. – 1998. – № 2. – С. 43–47.
8. Вимірювання якості життя в Україні: Аналітична доповідь / Е.М. Лібанова, О.М. Гладун, Л.С. Лісогор та ін. – К., 2013 // www.idss.org.ua.
9. Власенко Н. С., Герасименко Г. В., Лібанова Е. М., Онікієнко В. В. Людський розвиток в Україні: 2004 р.: Щоріч. наук.-аналіт. доп. / Ред.: Е. М. Лібанова; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Держ. Ком. статистики України. — К., 2004. — 264 с. — укр.
10. Всесвітня організація охорони здоров'я. Режим доступу: <http://www.who.int/ru/>
11. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія / Інститут географії НАН України. – К., 2009. – 347с.

12. Державна служба статистики країни. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
13. Дзюба І. В. Категорія рівня життя населення: сучасний підхід / І. В. Дзюба, Л. Ф. Удотова // Статистика України. - №1. – 2004. – С. 68-73.
14. Екологічна ситуація та стан питних вод. Режим доступу: <http://www.ie-rs.org>
15. Екологічний атлас України. Режим доступу: <http://www.aginukraine.com/ecological/ueco1.htm>
16. Звіт ООН з розвитку людського потенціалу : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://infolight.org.ua/content/index-rozvitku-lyudskogo-potencialu-2013-reyting-ukrayini>.
17. Індекс здоров'я. Україна. Режим доступу: <http://health-index.com.ua/>
18. Інформація про виконання інноваційного проекту «Розробка механізму реалізації інноваційних складових людського розвитку» / Е. М. Лібанова, Л. С. Лісогор // Наука та інновації. — 2008. — 4, N 2. — С. 49-50.
19. Ковтун Н. Статистичне вимірювання якості життя: міжнародний досвід і практика використання в Україні. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. – Вип. 4. – С. 48-53.
20. Людський розвиток в Україні: інноваційний вимір: монографія / Ред.: Е. М. Лібанова; Ін-т демографії та соц. дослідж. НАН України, Прогр. розв. ООН в Україні. — К., 2008. — 316 с. — Бібліогр.: с. 306—315. — ISBN 978-966-02-4847-2. — укр.
21. Мірошніченко О.Ю. Статистичне оцінювання рівня життя населення: автореф.дис.канд.екон.наук: 08.00.10 / О.Ю. Мірошніченко. – К., 2008. – С. 1-5.
22. Махсма М. Зайнятість та рівень життя сільського населення України: теорія та практика регулювання : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. – 384 с.

23. Міністерство енергетики та захисту довкілля. Режим доступу: <https://menr.gov.ua>
24. Новий курс: реформи в Україні. 2010—2015. Національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. — К.: НВЦ НБУВ, 2010. — 232 с.
25. Офіційний сайт ОЕСР. Режим доступу: <http://www.oecd.org>.
26. Пономаренко В. С. Рівень і якість життя населення України / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. В. Узунов [монографія]. — Х. : Видавничій Дім «ИНЖЕК», 2003. — 226 с.
27. Потенціал України та його реалізація. Режим доступу: <http://www.icps.kiev.ua/project>
28. Регіональний людський розвиток : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Київ. — 2018. — 74 с.
29. Регіони України : статистичний збірник / Державна служба статистики України. Ч. 1. Київ. 2018. — С. 93-188.
30. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України; [За ред. Л. М. Черенько]. — К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. — 428 с.
31. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України: Статистичний збірник // www.ukrstat.gov.ua.
32. СТРАТЕГІЯ розвитку Херсонської області на період до 2020 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://khoda.gov.ua/strategiya-rozvitku-2020>
33. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. — К., 2018. — 396 с.
34. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика: Кол. монографія / За ред. В.Г. Никифоренка. — Одеса: Одеський нац. економічний унів-тет, 2012. — 316 с.

35. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика: Кол. монографія / За ред. В.Г. Никифоренка. – Одеса: Одеський нац. економічний унів-тет, 2012. – 316 с.

ДОДАТОК А

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ol style="list-style-type: none"> 1. Вихід області до чорноморсько-азовського узбережжя. 2. Значний транспортний потенціал: присутні та розвиваються усі основні види транспорту. 3. Різноманіття природних ресурсів, що створює необхідні умови для розвитку господарської діяльності. 4. Значний потенціал для розвитку нетрадиційної та відновлювальної енергетики. 5. Забезпеченість трудовими ресурсами на даному етапі розвитку економіки, потенціал для підготовки та перепідготовки кадрів. 6. Вагомий туристично-рекреаційний потенціал. 7. Диференційований промисловий потенціал. 8. Значний агропромисловий потенціал, сільськогосподарський кластер. 9. Високий інтелектуальний потенціал у сфері АПК. Наявність високих технологій в галузі сільського господарства, які можуть бути використані як майданчики для поширення технологій. 10. Наявність значної кількості земельних ділянок, придатних для запровадження інвестиційної діяльності на території області. 11. Експортоорієнтована специфіка зовнішньоторговельної діяльності. 12. Значна кількість заповідників та національних парків. 13. Гнучкість ринків урбанізованих територій області через значний підприємницький потенціал. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вагома втрата несучої спроможності дорожнього покриття більшості автомобільних доріг місцевого значення. 2. Обмеженість працевлаштування у сільській місцевості, незначна кількість робочих місць, які приваблюють молодь. 3. Недостатня кількість належних очисних споруд та низький рівень ефективності діючих. Відсутність сучасних технологій очистки стічних вод. 4. Високий рівень фізичного зносу та енергоємність більшості підприємств області, втрата конкурентоспроможності, відсутність лобі місцевих інтересів. 5. Відсутність системи збору та утилізації твердих побутових відходів. 6. Не облаштованість історичних пам'яток туристичною інфраструктурою. 7. Низька культура обробітку сільськогосподарських земель і, як наслідок, зниження родючості ґрунтів. 8. Низька додана вартість в агропромисловому комплексі. 9. Незначна площа сільськогосподарських угідь під багаторічними насадженнями. 10. Низький рівень впровадження ресурсозберігаючих технологій у сільськогосподарському виробництві – крапельного зрошення та «зелених» технологій загалом. 11. Недостатня фінансово-кредитна підтримка підприємництва області з бюджетів усіх рівнів. 12. Низький рівень заліснення (залуження) деградованих земель та таких, що перебувають під ризиком затоплення (підтоплення) 13. Слабкий розвиток е-урядування, відкритості влади 14. Слабко розвинена інфраструктура підтримки бізнесу та залучення інвестицій.
Можливості	Загрози
<ol style="list-style-type: none"> 1. Децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження деградації родючості ґрунтів 2. Подальший відтік населення через скорочення робочих місць

<p>2. Покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого і середнього бізнесу</p> <p>3. Зростання інтересу населення України та іноземних туристів до курортно-рекреаційного, екологічного та сільського зеленого туризму</p> <p>4. Продовження процесів інтеграції з ЄС стимулюватиме виробників підвищувати якість продукції та відповідальність за охорону довкілля. Це сприятиме підвищенню конкурентоспроможності продукції місцевих товаровиробників, приведенню її у відповідність із європейськими та світовими стандартами, розширенню обсягів експорту</p> <p>5. Покращення інвестиційного клімату в Україні</p> <p>6. Активізація економічних процесів сприятиме зростанню попиту на логістичні послуги</p> <p>7. Зростання світового попиту на продовольство, що сприятиме впровадженню у сільськогосподарське виробництво сучасних технологій, зокрема ресурсозберігаючих; розвитку тваринництва, тепличного господарства; розширенню сфери переробки продукції</p> <p>8. Нарощування міжнародної технічної допомоги для України</p> <p>9. Впровадження політики енергозаміщення та підвищення енергоефективності з метою розвитку альтернативної енергетики, технічного переоснащення комунальної інфраструктури</p> <p>10. Динамічний розвиток ІТ-індустрії</p>	<p>3. Неімплементованість вимог ЄС до сільськогосподарської продукції</p> <p>4. Нестворення логістичних, інформаційних мереж для просування сільськогосподарської продукції на світові ринки</p> <p>5. Незабезпечення системою державної влади реальних потреб в адміністративних послугах</p> <p>6. Виникнення надзвичайних ситуацій природного (підтоплення, затоплення) та техногенного характеру (руйнування берегів Каховського водосховища та морського узбережжя, забруднення басейну р. Дніпро та акваторії Азовського, Чорного морів стічними водами тощо)</p> <p>7. Замулювання річища Дніпра та Дніпробузького лиману, скорочення стоку малих річок, зменшення дебету водних ресурсів</p> <p>8. Зростання цін на енергоносії через енергоємність виробництва</p>
---	---